VILÁGOS HÖSE

SZOKOLY

VILÁGOS HŐSE.

JELLEMZÉSEK GÖRGEIRŐL.

ASSERMANN EZREDES, **ASBÓTH LAJOS** TÁBORNOK, **FREY ARTHÚR**, GR. **GUYON RIKÁRD** TÁBORNOK, **HORVÁTH MIHÁLY**, **IRÁNYI DÁNIEL** ÉS **CHASSIN**, **KMETY GYÖRGY** TÁBORNOK, **MÉSZÁROS LÁZÁR** ALTÁBORNAGY, **PULSZKY FERENC**, **RÜSTOW**, **SCHLESINGER MIKSA**, B. **STEIN** TÁBORNOK ÉS **SZEMERE BERTALAN**

IRATAIBÓL.

KÖZREBOCSÁTJA

SZOKOLY VIKTOR.

PEST,
NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV
MAGY. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.
1867.

„A vitában levő tárgy szivünkig hat s férfiatlanság lenne és kislelküség, síma és csalékony szinekbe burkolni oly tárgyakat, melyek természetöknél és következményeiknél fogva az országot boszankodással töltik el és iszonyattal.“
(Fox lord, Temple fölött.)

Függetlenségi harcunk árnyéka megszólalt.

Az árnyék : Görgei. Szava : a „Gazdátlan levelek.“

És az árnyék, kinek nevét még dalában is iszonykodva emlegeti a nép ; ki ellen 18 év óta történetünk minden lapja vádat kiált ; kinek köztünk megjelenése bámulatra inditó kérdőjel ; kit már elitélt a történelem, — ez árnyék azt mondja, hogy a honárulás bélyegét nem saját tettei, hanem a forradalmi kormányzó pártjabeliei sütötték reá.

„A világosi fegyverletételt megelőző és kisérő azon állítólagos körülményeket, — irja Görgei, — melyek a Törökföldre menekült magyar kormányzó pártjabeliei révén kaptak hirre Magyarországon — nem koholták gyanánt

fogadván a nemzet, mi lehetett természetesebb annál, hogy ez csakhamar rám süsse a honárulás bélyegét, az aradi és pesti vesztőhelyekkel és saját életben maradásommal szemben.“

Ezt olvasva, nincs Magyarországon párt, mely szabadkozva így ne kiáltana fel : „Ne dörzsölődjél hozzám kormos ember — szined rám ragad.“

A XVI. Lajos ellen történt felzúdulásról emlékezvén meg egy mélyeszű angol államférfi, így szól : „Egy egész népnek lázadását nem tekinthetni mesterkélt úton, kéz alatt előidézettnek ; kell, hogy erre a népet tettek hitták légyen föl.“

Ez akkor is áll, ha Görgey elitéltetését tekintjük.

Az egész nemzet érzelmeinek ellene zúdulását nem tekinthetni mesterkélt úton, valamely párttól előidézettnek; a nemzetet erre tettek, Görgey tettei hivták föl.

S e tettek elésorolását veszi alább az olvasó. A ki nem oltható történeti tények megvilágitó lámpáját nemcsak a kormányzó pártjabeliei, nemcsak teljesen neutrálisok, de legtöbben oly kitünő férfiak tartják itt Görgey sötét alakja elé, kik épen nem a respublica harcosai.

Pesten, november végén, 1867.

Asserman Ferenc ezredes Görgeiről.

Betürendben óhajtván e lapokon Görgey jellemzéseit közzé tenni, a véletlen első helyet Asserman ezredesnek, a szomorú nevezetességű világosi hős egyetlen határozottabb védőjének nyújt.

Asserman röpirata *) körülbelől azon időben jelent volt meg, midőn Görgei a koronázás után tisztelgő körútat tett minisztereinknél, s midőn a honvédelmi miniszteriumról hirlett, hogy a közvélemény kielégitéseül oda volt-honvédet is fognak kinevezni. S mert Asserman csakugyan kineveztették Andrássy oldala mellé honvédelmi titkárnak, e körülményeket sokan egymással kapcsolatban levőknek tartották. E véleményről — melyet osztani mi nem vagyunk hajlandók, — magának Assermannak is — úgy látszik — tudomása lehetett, mert röpirata elején tiltakozik azon föltevés ellen, mintha „az itt felmerülő kérdés fejtegetésének valami célzatos politikai iránya lenne.“

Asserman irata nem nagy értékü. Görgey mélyebb jellemzésével nem foglalkozik s tollat rántva mellette, nem azon számos szakavatott munka tételeneinek megdöntését tüzi ki feladatául, melyek Görgeit elitélik, mint vezért, el mint politikust, el mint jellemet, s melyek árulásának genesisét adatok s okmányokkal támogatva, fokról fokra — egész Világosig elénk tárják : hanem egy-két odavetett hirlapi remarque ellen harcol, zászlójára irt ilyen jelmondat alatt : „Görgei a világosi fegyverletétel miatt nem áruló !“

Részrehajlatlanságát Assermann ezzel akarja indokolni : „Kiss, Damjanics és Klapka tábornokok közvetlen vezénylete alatt járva meg pályámat : a személyi kegyek befolyása alatt álló elfogultság gyanuja sem férhet hozzám.“ Vékony argumentum ad hominem ! mert épen az, hogy két oly tábornok közvetlen vezénylete alatt is szolgált,

*) „Egy nyilt szó Görgei Arthúr honvédtábornok ügyéhez.“ Irta Asserman Ferenc. Pest, 1867.

kiknek becsületes lelkét Görgei ideig-meddig szintén be birta hálózni, már némileg előlegesen is föltételezhetné velünk elfogultságát, szemeimeinek káprázását, ha ezt bőven megcáfolt röpirata nem is tanusitaná.

A rendszeretlen argumentatiók halmazából Assermantól csak Világosra vonatkozó okoskodását idézzük, mit ő, mint a dolgok végét, mindjárt elején tárgyal: „Miért tette le Görgei Világosnál az oroszok és miért nem Aradon az ausztriai seregek előtt a fegyvert? — kérdi önmagától s aztán így felel: Nézetem szerint Görgei az oroszok előtt tette le fegyvereit, mert, eltekintve minden önámitásoktól, neki, s a szomorú tényre befolyt vezértársainak, az orosz sergek vezetői maguktartásánál fogva, okuk volt hinni, hogy ama részről humánus s kiméletes bánásmódban fognak részesittetni a magyar foglyok.

„Az oroszok előtt tette le a fegyvert, mert tény levén az, hogy Ausztria seregeit az orosz hadak vezették győzelemre, — s mert tény levén e szerint, hogy a bécsi kormány ügyét Magyarországgal szemben az orosz interventió mentette meg: emberi itélet s a méltányosság fogalmai szerint feltehető volt, hogy a megmentőnek szava illető helytt egész súlya szerint fog mérlegeltetni; az ellenben igen is világos vala, hogy az akkori helyzetben — ha valakitől — csak az orosz cártól lehetett még engesztelő közvetitést várni, a kinek nem kevéssé hizeleghetett, midőn a varsói herceg rövid, de sokat mondó jelentését vette: Sire, Magyarország felséged lábai előtt fekszik!

„Görgei nem is tehette le Ausztria seregei előtt a fegyvert, mert ott Haynau volt a vezér; ennek pedig bresciai kegyetlensége, pesti proclámja, honleányok megkinoztatása, s még Világost megelőző statariális eljárásai bizalomra épen nem jogosithattak. — Nagyon is téved, ki azt hiszi, hogy ezen, Alba hg szerepére született férfiú szilajságát az előtte történendő fegyverlerakás ténye megjuhászitotta volna! de ellenben ismeretes jelleme s egész korábbi élete a mellett szólanak, hogy ezen ember — ha előtte rakatnak le a fegyverek — elbizakodottságának s győzelmi mámorának első rohamában, rettenetes prédát szán a halálnak.“

S aztán másutt így szól:

„A harc sükeres folytatásában tehát még csak remény sem volt többé.

„De hátha Görgei a maros-balparti osztrák hadakon ezerek elejtetése és megbénittatásával magát keresztülvágja s nyomban üldöztetve, folytonos élet- és vérveszteségek között török földre menekült, és a hontalan bujdosók száma néhány ezerrel szaporodott volna, vagy: ha egy elkeseredett utolsó tusában, szemben az orosz-osztrák

hadakkal, seregének felét vagy legalább harmadát felkoncoltatja s azután azokra, a kik a kétségbeesés harcát történetesen túlélik, jobb sors mégsem vár, mint Világos után: — kérem, ez nem lett volna feláldozás? Avagy mi lesz vala ez által megmentve a hazának? vagy talán a vérfürdő a boszú tőrét megtompitotta volna?

„Világos, fájdalom, igenis vont, — de minden más eset sokkal több áldozatot vont volna maga után. Görgei tehát Világosnál legkevésbbé áldozta föl seregét.

„És tábornok társait... Görgei adta át gyászos végzetünknek?!! Uraim, ha már ezt sárral dobáljátok: legalább ne kisebbitsétek ama jelesek emlékét; ne törpitsétek őket egy ember akaratlan eszközeivé!“ És tovább: „Avagy Görgei egymagára határozta el a fegyverletételt és erőhatalommal hurcolta oda társait? nem a főbb tisztviselők szabad akaratával s hozzájárulásával létrejött közmegállapodás eredménye volt-e a világosi feladás?... Vagy talán ámitásokkal kecsegtette Görgei szerencsétlen társait?“

Hanem már most ezen védbeszéd után, mely Görgei régen megcáfolt lipcsei memoirejai s ujabb „Gazdátlan leveleinek“ visszhangja: lássuk, miként itélnek Asserman védencéről elfogulatlan külföldi irók s kitünő katonai és politikai szereplőink, kik nemcsak tudtak, hanem akartak is e sötét jellembe mélyebben belépillantani.

Asbóth Lajos tábornok Görgeiről.

Sorrendünknek a véletlen is kezére játszik, midőn Asserman ezredes föntebb említett röpiratára Asbóth tábornoknak közvetlenül erre válaszul készült, csak most megjelent iratát*) javalja kivonatilag ismertetnünk. De lássuk, miként szól Asbóth.

„Nézzük pontozatonként Asserman védrendszerét. Szerző Görgeit védvén, a katastrofán kezdi és naivul szörnyüködik, hogyan találhat ott valaki árulást, a hol ezt valóban sem nem keresi, sem nem találja senki. Naivul mutatja ki diadalérzettel, hogy ott nincs semmi árulás, a hol valóban — nincs.

„A katastrófa csak eredménye az árulásnak; azt magát másutt, — természetesen az előzményekben keressük. Ezekben fel fogjuk lelni azon tényt, hogy Görgei először is elejétől fogva mindig fenntartott magának kibuvót a dolgok roszrafordultának esetére.

„Midőn a schwechati ütközet után már mint ezredes a sereg fővezényletére magát Kossuthnak felajánlá, érzi hatalmát, de érzi egyúttal veszélyes helyzetét is, és nem az egyetértésben, nem az együttműködésben, hanem a viszályban keresi a fejlesztést, az ellennek előnyt nyújtva, a hol azt csak jó színnel tehette. — Viszszavonul Pozsonyból az osztrák hadsereg elől lépésről lépésre, nem védi a győri és bicskei erős vonalokat és a helyett, hogy egyesülve Perczel seregével, Buda előtt döntő csatát fogadjon, — társát kiteszi a vereségnek, önmaga egy csapás nélkül feladja a várost.

„A kormány legnagyobb zavarban Debrecenbe vonul. Görgei nőttön növeszti a zavart a kétségbeesésig, midőn nemcsak védtelenül hagyja a kormányt, elvonulván a bányavárosok felé, — de egy kiáltványt is bocsát ki, melyben nyiltan elszakad a honvédelmi

*) „Görgei.“ Cáfolat Asserman honvédezredes és miniszteri titkár védiratára. Irta Asbóth Lajos honvédtábornok és akademiai tag. Pest. 1867.

bizottmánytól és annak az engedelmességet teljesen megtagadja, megszüntetvén vele csakugyan minden összeköttetést. — Ilyenek után a francia forradalmi kormány az illető tábornokot a legrövidebb úton kivégeztette volna, mint árulót. És ki az, a ki mondani meri, hogy nem tette volna helyesen? Vajjon ezen tény önmagában nem határozott árulás volt-e?"

És másutt: „Mellőzvén az 1849-diki tavaszi hadjáratot, csak röviden említem meg, hogy az nem volt Görgei dicsősége. A terv Vetter, a kivitel az alvezérek érdeme. Görgei egyetlen csatát sem vezényelt személyesen, s a kápolnai csata csakis az ő engedetlenége következtében veszett el. Az isaszegi csata egyrészt Damjanics és Kiss Pál szivós és hősies ellentállása által lőn megnyerve. Isaszegnél épen Görgei mulasztotta el Gáspár tábornoknak a visszatérésre parancsolatot adni, és N.-Sarlónál mitsem gondolva a a sereggel, Léván időzött s a VII. hadtestet nem küldte a csatatérre. — Így látjuk, hogy már Kápolnán ismét viszályt szőtt, Dembinszkyt és Vettert megbuktatta, mindig engedetlen volt a kormány irányában. Az isaszegi csata után szétosztá sereget, — ő elment Komárom alá, Aulich tábornokot Pest előtt hagyva. Hogy Windischgrätz össze nem zúzta Aulich kis erejét, az szintén nem Görgei, hanem csak ő hercegségének érdeme, valamint a n.-sarlói ütközet sem az ő dicsősége."

„Átmegyek a katasztrophára. — A komáromi hiábavaló véron tás, mely a már gyönge sereget még jobban gyöngíté; határozott engedetlenség a kormány irányában, mely az egyesülést kivánta a déli sereggel, hogy Haynaut minden rendelkezésre álló erővel meglehessen támadni; Görgei nem mozdul Komáromból addig, míg meg nem tudja, hogy no már most Paskiewitsch beékelte magát Komárom és Szeged közé, — most vezeti seregét halálig fárasztó meneteken és csatározásokon át Aradra s útközben Nagy-Sándort kiteszi az összes orosz erőnek.

„Aradra érkezik valahára, — ő azt mondja: Késő, a temesvári csata elveszett. De nem volt késő. Ott volt ő 25,000 emberrel, ott volt egy tartaléksereg 10,000 emberrel Gerlon és Asbóth alatt; a Temesvárról visszatért magyar sereggel összeköttetést keresni, a bátor Bemmel érintkezésbe helyezkedni kellett volna.

„Bem 12-dikén reggel korán már Radnán volt és Görgeivel, Kossuthtal akart ez iránt értekezni, végtusát megkisérleni Haynau ellen; az orosz három marsch-státióval hátra volt, Nagy-Váradnál.

„Ez Görgei esze-ágában sincs.

„De kicsikarja a kormányzótól lemondását, saját személyének

diktátorrá emelését, azon hiú állitással, hogy ez az egyetlen mód kedvezőbb föltételekre. -- Mik voltak ezen .kedvezőbb föltételek? Világos! Mi lett megmentve a diktátorság által? Görgei!

„Vessük össze e száraz tényekkel Asserman pontozatait.

„Hogy Görgei seregét feláldozta, arra határozott igennel felelhetek. Mert megérkezve Aradra, — jóllehet későn a háborítlan egyesülésre déli seregünkkel, — nem volt késő azon hadműveletre, hogy azzal még érintkezésbe helyezkedjék és vagy egyesüljön, vagy az osztrák sereget a kettő közé szorítva, végtusát kiséreljen.

„Ha — legrosszabb esetben — e végtusának nincs más eredménye, mint a menekülés török földre, megmentette volna seregét az ellen bosszujától, mert tudjuk, hogy mindazok, kik átmenekültek, és a Hauslab-féle közbenjárást elfogadták, bántatlanul térhettek vissza.

„Bemnek ez volt gondolata a temesvári csata után, a mint személyesen mondá nekem Radnán, 12-dikén, a hol Aulich hadügyér parancsára tartalékseregemmel álltam, a marosi átkelést védve.

„A 14-dik lapon azt mondja szerző, (Asserman:) „Világos igenis vont, — de minden más eset sokkal több áldozatot vont volna maga után, Görgei tehát Világosnál legkevésbbé áldozta föl seregét.“ — És lehetett-e még több áldozat, mint a tábornokok kivégzése, 600 tiszt bebörtönzése, a többi sereg besorozása? Valóban előnyös vivmány!

„Csak némi előny kinyerése által is megtörténhetik, hogy nagyon is kedvező föltételek alatt kapitulálhat a sereg, mert tudva volt, hogy Paskiewitsch és az összes orosz sereg a legelkeseredettebb kitörésekkel halmozta Haynaut és szivesen látta volna, hogyha azt megverik.

„Egészen más állásban levén, könnyen egyezhetett volna kedvezőbb föltételekbe.

„De természetesen, a teljesen levert, csüggedt, tettel nem kockáztató magyar sereg ellenében, szemben a győztes Haynauval, mitsem lehetett tenni.

„Mindezektől eltekintve, a vezér szent kötelessége a reá bizott sereggel magát akár csatázásban, akár visszavonulásban addig tartani és védeni, míg az ország egy szélsőség határán áll, és csak ott adja meg magát, ha egy talpalatnyi földje sincs többé. De még akkor is, ha legcsekélyebb mentő föltételt sem nyerhet, átlép a határon és inkább a szomszéd hatalom előtt teszi le a fegyvert.

„Hogy a számos ily példa közül az ujabbkori hadjáratokból

mást ne idézzek, csak Blüchert említem, midőn 1806-ban Lübeckbe vonult, és Dembinszky menekülését 1832-ben, és több lengyel vezér átlépését az osztrák és porosz területre. Ha Görgei ezeket akarja, megtörténhetik, hogy — midőn az orosz főerő N.-Váradon, előcsapatjai Szalontán voltak, Paskiewitschnek pedig kedve sem volt Haynaut segiteni, — az elszigetelt osztrák erőt megverheti és tervét létesítheti- Mert Bem bizonyára, ha rögtön hírt nyer ezen tervről, Vécsey érintetlen, Guyon és Kmety derék seregeivel, a többi — ha nem is edzett de lelkesedésre bizonyára még képes — csapatokkal mindent elkövet, hogy a terv kivitelét segítse."

„A 15-dik lapon szerző (Asserman) kérdi : És Görgei adá át őket (a tábornokokat) gyászos végzetüknek ? Egymagára határozta el a fegyverletételt ? — Igenis, úgy van ! Mert ámbár 12-dikén Világoson még egybehívá főtisztjeit, de ezt már mint hatalmas, kérlelhetlen diktátor tevé, nem türvén ellentállást. Bizonyítéka ennek, hogy midőn Zambelli ezredes felszólalt az ellen, hogy az orosz előtt lerakjuk a fegyvert : Görgei őt főbelövetéssel fenyegette, valamint a sereget is — mely lázadásnak indult a megadási terv hallatára — decimálással fenyegette.

„A teljhatalmú diktát r ily érveivel szemben senkinek sem lehettek többé érvei.

„Kérdi továbbá szerző, (Asserman :) Vagy talán ámitásokkal kecsegtette Görgei szerencsétlen társait ? — Nem tudom ! De azt a jegyzéket tulajdon szememmel láttam, mely Görgei irodájában, közvetlen szobája mellett, első segédje által ki volt téve, hogy abba mindenki jegyezze be magát, a ki orosz szolgálatba akar lépni.

„Úgy hiszem, eleget tettünk szerző (Asserman) e nagyhangú drámai felkiáltásának : „Feleljetek uraim e kérdésekre, avagy cáfoljátok meg e kérdésekbe foglalt állitásaimat !"

Asbóth tábornok azután így ir : „Asserman a 16-dik oldalon rendkivüli súlyt fektet Görgei e szavaira : „Uram, legyen elég, ha én egyedül esem áldozatul !" — Ez épen nevetséges lett szemben azon ténynyel, hogy áldozatul estek mind, — csak Görgei nem. Amnestiát kapott, igenis amnestiát, mert Klagenfurtba csak bellebbezve volt, védve üldözések ellen; pénzt kapott Paskiewitschtől, évdíjat húzott, kényelemben élt, ellátva minden szükségessel, — járt-kelt órák távolságára és családja mind nála lehetett s tudtommal jelenleg sem szenved nélkülözésekben, jóllehet 1848. előtt nem volt vagyona. — Evvel bizonynyal beérhetjük, ha arra gondolunk, hogy a hatalmasok az árulást sze-

retik, de az árulót nem, és utóvégre mentül olcsóbban szeretnek tőle menekülni, lehetőleg legrövidebben szeretik kötelezettségüket irányában elintézni.

„De még egy pendant Görgei heroicus phrasisához. — Ebéden voltunk Rüdigernél másodízben, Kis-Jenőn, aug. 11-dikén. Ott volt négy osztrák tábornok, aztán gr. Zichy Ferenc,*) továbbá a magyarok részéről : Görgei, Leiningen, Pöltemberg, Aulich és én. Az ebéd után, mely különösen az orosz tábornokok és főleg Rüdiger élénk társalgása által tünt ki, — ez a magyar tábornokok egészségére is emelt poharat, — ebéd után tehát a mellékszobában vettük a kávét magunkhoz. Rüdiger mindenkivel nyájasan társalgott s egyszerre Görgeihez fordult :

— Herr General, wann sind Sie bereit nach Grosswardein zu fahren ?

— In einer Stunde, — felel Görgei.

„Rüdiger tovább kérdi :

— Wünschen Sie vielleicht einige von Ihren Kameraden — és ezzel ránk mutatott — mit sich zu nehmen ?

— Niemanden, als meinen Bruder, — felelt Görgei.

„Kérdem : mit akart Rüdiger ezen szóváltással ?

„Biztosítani akart néhány magyar tábornokot, a kit féltett.

„És Görgei talán nem tudta, hogy ő az amnestiának megy elejébe, — mi pedig a bitófának ?

„De Görgei egyedül akart áldozat lenni !

„A 17-dik lapon így szól szerző, (Asserman :) „De hát végreis Görgei miért tette Világosnál le a fegyvert ? — mert a viszonyok hatalmával szemben, reménytelen helyzetében ez volt még a legcélszerübb, a mit tehetett.“

„Görgeire nézve és jelleméhez illően, igen, ez volt a legészszerübb.

„Eleitől végig úgy intézte a viszonyokat, hogy számára maradjon kibuvó. Azért vonult kardcsapás nélkül 1848-ban Pozsonyból Budára. Azért adta ki a nyilatkozatot és odavetette a kormányt Windischgrätznek, melyet hogy ez szét nem vert, nem az ő érdeme. Azért hagyta Schlicket, ki már a két magyar sereg közé szorítva, el volt veszve, — menekülni. Azért hiúsította meg a kápolnai csatát engedetlenségével. Azért távolítá el Dembinszkyt, Vettert. Azért ment vissza

*) 1849-ben a muszkák vezetője.

Komáromból Budára. Azért áldozta fel a Vágdunánál egyenként a hadtesteket és demoralizálta a sereget; nem engedelmeskedett a kormánynak, egyesülésre a déli sereggel. Azért tette magát idejekorán a muszkával érintkezésbe, és végre, azért nem kisérlette meg seregét Aradról tovább vezetni és védeni, hanem visszament Világosra, hogy aztán maga Klagenfurtba, pajtásai pedig az aradi vérmezőre menjenek.

„Úgy látszik, hogy Asserman is azon naivok közé tartozik, kik az árulást csupán csak annak egy alakjában képesek felismerni; abban tudniillik, melyben a szinpadon látni szokták. Az árulónak nem kell, hogy okvetlenül vörös haja és görbe lába legyen. Nem kell, hogy vadregényes háttérrel ellátott barlangos vidéken alkudjék meg az ellenséggel éjnek idején, egy krajcárig állapítván meg vérpénzét. Nem kell, hogy állásokat, terveket áruljon el, megkeritesse az elárulandót az ellennel.

„Hiúsult dölyfből, gyülöletből azok iránt, kik útjában állanak; ilyenek megbuktatására, makacsságból, nagyravágyásból, tervei megsemmisülése miatt és daemoni szenvedélyekből is képes valaki, — ha hiányzik benne a morális alap, ha nem vetette hitét és lelkesedését az ügybe, — ezt, bármily szent legyen, lépésről lépésre a bukás felé vezetni.

„És ezt a milliók, kiknek sorsa miatta az égbe kiált, ne nevezhessék árulónak?

Frey Arthúr Görgeiről.

E német iró, ki önvédelmi harcunk történetét magyar és osztrák férfiak közreműködése mellett bocsátá ki, Görgeyt abban hosszabban jellemzi. Mi sorait csak onnan kezdve vesszük át, midőn Görgei magyar seregünkben szerepelni kezdett.

„1848. októberében Kossuth Görgeit a felső-dunai magyar sereg fővezérletével bízta meg.

„E választás sokakat meglepett, — irja Frey,*) — mert a legtöbb ember csak most hallotta először Görgei nevét, azonban mindenki meghajlott Kossuth szentnek tartott akarata előtt, kit — fájdalom — Görgeinek színlelt hazafiassága s erélyes és megvesztegethetlen forradalmári álarca kelepcébe vitt.

„De ki ne hitte volna Görgeit lelkes és forradalmi érzelmű hazafinak, miután az áruló Zichy Ödönön a büntetés oly rettentő példáját hajtotta végre! Ez a tevés embere, — gondolá Kossuth, — oly ember, kinek hazafias buzgalma előtt az arisztokracia előjogai elenyésznek, oly férfi, ki semmitől sem retten vissza, ha a hont kell megmenteni.

„Hogy azonban mennyire csalódott Kossuth, csakhamar kiviláglott, mert a nemzeti mozgalom és Kossuth pártfogása által a porból kiemeltetve, alig érzé magát oly erősnek, hogy maga részére pártot szerezhessen, azonnal elhagyta a forradalom terét s oly teremtményekkel vette magát körül, kik mindenha romlása valának minden forradalomnak és ostorai az emberiségnek. Magyarország arisztokratikus elemeinek központra vala szükségük, mely körül csoportosuljanak, s Görgei, ki lelke mélyéből ellensége vala a magyarságnak s a mellett maga részére külön állást óhajtott, annálinkább kész eszkö-

*) „Ludwig Kossuth und Ungarns neueste Geschichte.“ Mannheim, 1849. — III. köt. 197—204 lap.

zükké lett, mert egyszersmind oda is törekedett, hogy Kossuth ellen oppositiót teremtsen s ennek hatalmát és népszerűségét aláássa. Így tesz a féreg, mely az életerős csert folytonos emésztésével megdönti.

„Első árulását Görgei tudvalevőleg a kápolnai ütközetnél kezdi meg, a hol nem Dembinszky csatatervei, hanem saját feje szerint müködött s ez által a magyarokat arra kényszerité, hogy a Tisza mögé vonuljanak vissza, a helyett, hogy elősegítette volna az osztrák erőt tökéletesen megsemmisíteni, a mit Dembinszky csatatervével bizonyosan ki lehetett volna vinni.

„Másodízben lett Magyarország árulójává, midőn 1849. májusában, Komárom győzelmes fölmentetése után a rendelkezésére álló számos haderőket egy jelentéktelen és stratégiai szempontból nem fontos vár (Buda) bevételére fordította, a helyett, hogy a tökéletesen demorizált és vad felbomlásban levő osztrák sereget a legkeményebb katonai uralom alatt nyögő Bécs falai alá üldözte volna, mely város Magyarország szabadsága és függetlenségeért legnemesebb vérét fecsérelte és vágyva várta az órát, melyben a magyarok által rabszolga-igája alól fölmentetik. Ha ez megtörténik, a harc fáklyája a birodalom szivében gyujtatván meg, az Magyarország és Európa szabadságának világitó lángjává lesz. De Görgei épen ezt nem akarta, mert ekkor a magyarok a szabadságnak mintegy apostolaivá, Kossuth mintegy megváltóvá válnak, ő neki magának pedig a hadi dicsőségben Dembinszky és Bem tábornokokkal kell vala megosztoznia.

Ezért tehát Görgei elállott az üldözéstől, tönkre tévén ezzel Magyarországot, s hogy az ellenségnek e reje helyreállitására időt engedjen, a harc folytatásaért lelkesülő haderejével Budának fordult. „Három nap alatt kezeink közt van Buda!“ állitá Görgei; azonban a három nap három hétre nőtt. — Buda ugyan be lőn véve, azonban ez idő alatt Ausztria nagyjából helyreállította hadseregét, az oroszok pedig a határon állottak.

„Még mindig lett volna rá idő a hazán ejtett sebeket behegeszteni, bár nagyobb erőmegfeszitéssel, mint különben, hahogy Görgey nem esik vala tökéletesen az irigység és alattomos boszú szellemének körmei közé. Ő Dembinszkynek jól kigondolt és kidolgozott hadi terveit egyátalán nem akarta kivinni, mert jól tudta, hogy azok az ellenséget meg fognák semmisíteni, s némely magyar aristokratának reaktionárius törekvését felhasználva, oly pártot csoportositott maga köré, mely a magyarok és lengyelek közé a viszály magvait hinté.

„Görgeit áruló tervei és törekvéseiben azon körülmény még

jobban megerősítette, hogy Kossuth a dicsteljes erdélyi hőst, Bemet, kit a nép mint valami had istent tisztelt, — fővezérré akarta kinevezni, csak alkalomra várván, hogy az üdvhozó rendelkezést végrehajthassa. Azonban — fájdalom — erre már alkalom nem igen került, mert Görgei napról napra növelé az árulást.

„Debrecenben történt Görgei harmadik gyalázatos árulása. Nagy Sándor egész hazafias lelkesültséggel és hősi bátorsággal ütközött meg az övénél háromszorta nagyobb orosz sereggel. A magyaroknak csak kevés ágyújok volt, de mégis óriási erőfeszítéssel harcoltak, mert Debrecent, a magyar elem szivét meg akarták tartani s az orosz hadsereget mindaddig fönntartani, még Görgei 40,000 emberből álló hadosztályával segélyükre nem jön. Azonban hiába való volt minden véres áldozat, mert Görgei — ki csak két órányira volt csapataival Debrecentől, — ezeket nyúgalmasan táboroztatá. Midőn az egyenetlen, véres harcot elbeszélték előtte, nyúgodtan s hideg vérrel hallgatta azt végig s a gyors segélyt kérésre semmit sem hederített. Ha ő is oda siet hadosztályával a csatatérre, az oroszok tökéletes vereséget szenvednek; de ő ezt tenni nyakasan vonakodott, a magyaroknak hátrálniok kellett a túlnyomó erő előtt, Debrecent az ellenség részére kellett odaengedni s az oroszok akadály nélkül nyomulhattak előre.

„Még sem volt minden elveszve. Azonban az áruló fekete lelke már semmi bűntől sem riadt vissz s átkos tetteit negyedik, égbekiáltó árulásával koronázta meg. Világos volt azon hely, melynél ő Magyarországot oly gyalázattal illette, milyennél nagyobb egy harcos nemzetet nem érhet. Seregeit úgy állitá föl, hogy azoknak — az ellenség körülvétetvén — fegyverüket le kellett tenniök, s ennek könnyitésére még azon gyalázatos hazugsághoz is folyamodott, miként az oroszok a magyarok barátaiul, szövetségeseiül tekintendők. S a fegyvereket Oroszország s nem Auszsria előtt tevén le, ezzel hona szerencsétlenségeinek poharát teltté tette, mert így lehetlenné lőn nemzete és az uralkodó hatalom közötti engesztelődés.

„Hogy ezen ördögi terve mily remekül sikerült, csakhamar kitűnt, midőn Magyarország legnemesebb fiai hóhér keze, alatt vérzettek el. Görgei maga részére Paskiewitsch hercegtől teljes biztositékot vívott ki, bajnoktársait azonban, sőt még hadsegédeit is — kik irányában mindig különös jóakaratot szinlelt — gondatlanul szolgáltatta ki az ellenség véres boszujának.

„Ily gyalázatos tett irányában a nyelvnek nincs kifejezése, mert nincs oly ok, mely igazolhatná őt. Azonban — fájdalom — mégis

találkoznak olyanok, kik a hazaáruló számára tudnak mentő szavat. Ezek a konservativek, kik szerint Görgei eljárása indokolva van loyális érzelmei által, s ezek azt állítják, hogy Görgei alkotmányos, független, de nem republikánus Magyarországot akart.

„Mi teljes szivünkből oda engedjük a konservativeknek azon örömet, hogy egy oly jellemet, milyen Görgei, híveik közé számítsanak ; azonban, mint történetirónak, kötelességünk az igazságot lehető tisztán szolgáltatni át az utóvilág számára, s ezért határozottan ellent kell mondanunk azon állításnak, mintha Görgei eljárását politikai elv vezérelte volna, s azon száz bizonyíték közül, melyekben ő mindig azt erősítette, hogy Európa szabadságaért és a respublikai elveért harcol, csak az alábbi, általa Komáromból kibocsátott proklamatiót idézzük :

Bajtársak !

Alig egy hónapja, hogy a Tisza mögött álltunk, kétes pillantásokat vetve kétes jövőnkre.

Ki hitte volna akkor, hogy egy hónap mulva már a Dunát fogjuk átlépni, s hogy szép hazánk legnagyobb része föl lesz szabadítva a hitszegő dynastia rabszolga-igája alól ! ?

Legbátrabb férfiaink sem mertek volna önbizalmukban annyit reményleni. Azonban a hazaszeretet szent lelke lángolt bennetek. Ti győztetek, kétszer győztetek egymásután, s kell győznötök ezután is. Emlékezzetek erre, ha megint csatára kerül a dolog.

„Minden eddig vívott ütközetünk elhatárzó vala ; de még elhatározóbbak lesznek azok, melyeket ezután vívandunk.

Emlékezzetek erre, ha ismét csatára kerül a dolog !

Számotokra jutott a szerencse, hogy e szép hazának ősi önállását, nemzetiségét, szabadságát és örökké fönállása biztosítékát kivívjátok. Ez a ti legszebb, legszentebb feladatok.

Emlékezzetek meg erre, ha megint csatára kerül a dolog !

Sokan azt hiszik közülünk, hogy óhajtott jövőnk már ki van víva ; azonban ne csaljátok önmagatokat, mert ezen harc nem Magyarország és Ausztria közt dől el ; ez európai harc lesz, a természeti és szent jognak a szemtelen zsarnokság elleni harca. És a népnek mindenütt győznie kell, és győzni fog mindenütt.

Emlékezzetek erre, ha megint csatára kerül a dolog !

S mivel erős hitem, hogy köztetek alig van valaki, ki a gyáva életet jobban szeretné a dicső halálnál, s ki velem együtt ne érezné, hogy egy oly nemzet fiai rabszolgákká nem lehetnek, kik Szolnok,

Hatvan, Bicske, Isaszeg, Vác, Nagy-Sarló és Komárom hősei valá-nak, — azért a legiszonyúbb ágyútűzben is csak ez a szavam van számatokra :

Előre bajtársak, csak mindig előre!
Emlékezzetek erre, ha megint csatára kerül a dolog!"

„Már ezen egy proklamátiójával is nyilván a respublika híveül nyilvánítá magát Görgei s így nem a magyar harc irányával való elégedetlensége volt azon ok, mely iszonyú árulására vezette, hanem nagyravágyása és féltékenykedése."

Gr. Guyon Rikárd tábornok (Khursid basa) és Görgei.

Gr. Guyon, Görgei jellemzésére egyenesen vonatkozó iratot ugyan nem hagyott maga után, mindazáltal jelen füzet közrebocsátójának birtokában egy oly eredeti okmány van, mely a magyar születésű s mindent a nyegyvennyolcadikai események és azok vezérférfiainak köszönhető Görgeire vonatkozólag igen jellemzetes, a nagyszerű ellentétnél fogva.

Guyon nem volt magyar. Guyon tábornoki rangját hősi kardjának és annak köszöné, hogy életét a nemzet ügyeért százszor tevé merész kockára, hogy közreműködése nem egy fényes győzelmünkre hatott döntőleg ; s Guyon bármely állam hadseregében magasabb rangra juthat vala mint nálunk, a minthogy kimenekülése után jutott is.

S a míg Görgei, a magyar, a forradalom teremtménye, a forradalom által a hatalom legmagasb polcára jutott ember, sértett hiuságból oda viszi a dolgot, hogy a nemzeten Világosnál oly becstelenséget ejt, milyen azt hisztóriai léte óta még sohasem érte : az alatt az idegen Guyon még a világosi föltétlen fegyverátadás után egy nappal később is, Haynau osztrák táborszernagy kapitulátióra felszólítását következő levélben utasítja vissza :

A déli magyar hadsereg parancsnokától.*)

Az osztrák cs. k. reserve-sereg parancsnokához.

1849. aug. 14-dikén, éjfélkor.

Önnek ma reggel kelt azon felszólítását, melyben engem fegyverletételre szólít, az Ön parlamentairja, N. N. százados útján épen most kaptam meg.

---

*) Ezen levélnek másolatát küldte a tábornok Haynauhoz. Guyonnak sajátkezüleg irt és aláirt, német nyelvű eredeti fogalmazványát a hős tábornok tisz-

Én azon magyar alkotmány védelmére fogtam fegyvert, melyre mi V. Ferdinánd ő felsége parancsára felesküdtünk s én a Mindenható Isten színe előtt azt hiszem, hogy helyesen cselekszem.

Ha az osztrák császár az 1848. március 15-dikei alkotmányt biztosítaná s Magyarországon mindenki számára, kivétel nélkül bántatlanságot (pardon) hirdetne ki, akkor leteszem a fegyvert, s a mennyiben parancsai az alkotmánynyal megegyezők, mindenben engedelmeskedem neki. Addig azonban az alkotmányt minden, kezeim közt lévő hatalommal védem s az osztrák hatalomnak az utolsó ember elesteig s az utolsó csepp vérig ellene szegülök.

A lugosi táborból

Gr. Guyon,
tábornok és seregparancsnok.

A többit a történelem beszéli el. Tudjuk, hogy Guyon nem sokad magával keresztülvágta magát az oroszok által megszállott Erdélyen s több halhatatlan emlékü hősünket (többek közt Bemet s Kmetyt), kiket Görgei az osztrák bakó prédájává tett, — szerencsésen török földre vitte magával.

---

telt nevü özvegye szívességéből birjuk. Az angol születésü Guyon hibákkal telt német levele így hangzik:

Von den ungarishe Sud Armee Commandant.

An den Kommandant den k. k. Reserve Armee.

Mitternacht, 14. 1849.

Ihr Aufforderung von heute früh habe ich durch Ihre Parlamentair Rittmeister — — eben erhalten, vo Sie mir auffordern die Waffen zu strecken. Ich habe die Waffen ergriffen, um die ungarischen Constitution die vir durch Befele Sr. Majestet Ferdinand den 5-ten zu geschworen haben, zu vertheitigen, und ich glaube vor Gott den almächtigen recht zu thun. Sollte der Kaiser von Oestereich Franz Joseph die ungarische Constitution von 15-ten März 1848 garantiren und frei Pardonn für ein jeden in Ungarn ohne ausnahm publiciren, dann werde ich die Waffen strecken, und sein befehl in so weit sie mit die Constitution einig sind, in alles gehorgen. Bis dann aber werde ich die Constitution mit aller in mein hand stehend macht vertheidigen und bis zum letzten man und zum letzten Tropfen blut die östereichischen macht die stiern bitten.

Lager zu Lugos.

Gr. Guyon m. p.,
General und Armee Commandant.

Horváth Mihály miniszter Görgeiről.

„Megfogadtam magamnak, — mondja Horváth Mihály „A függetlenségi harc története“ előszavában, — hogy az események szintúgy, mint a szereplő személyek tekintetében csak egy erő s egy szenvedély által engedem vezettetni tollamat: az igazság ereje, a szabadság és hazaszeretet szenvedélye által, nem tekintve, nem kérdezve soha, tetszik-e az illetőknek?“

Szükségesnek tartottuk legkitünöbb történetirónk fönnebbi szavait idézni, mert ő, ki függetlenségi harcunk kútfőit eddig mindenkinél nagyobb buzgalommal s kitartással nyomozta, nemcsak az események világos képét tárhatá elénk, de ama napokban való közvetlen szereplésénél s az ügyek élére jutott egyénekkel való egyenes érintkezésénél fogva a jellemek megitélhetésében is mások fölött kettős előnynyel bir: a napfényre hozott tényekből következtetés és a közvetlen megfigyelés előnyével.

Lássuk tehát, miként szól „a tollát csak az igazság ereje által vezettetni engedő“ történetiró:

„E férfiú (Görgei), ki utóbb hazánk sorsára eldöntő befolyást gyakorolt, vezérnek termett ritka tehetségeivel rendkívül sokoldalú, mondhatni chameleoni szinváltozású jellemet egyesített egyéniségében. A később annyi dacot s önfejüséget, annyi hiúságot s nagyravágyást, annyi önzést és gyülöletet tanusított fővezér, mielőtt mind tényleg, mind erkölcsileg hatalomra jutott, annyi simaságot s magát mások szivébe behizelegni tudó szeretetreméltóságot, oly buzgó s önzetlen hazafiságot, annyi szerénységet tudott szinlelni; s e mellett társalgása oly nyájas és fesztelen, külseje oly szivet nyerő, esze oly villanyos, élcei — melyektől önmagát sem kimélé — oly találók, kedvderitők valának, mások hamar fölismert gyöngéit annyira érté kizsákmányolni, hogy a kire ő hálóját kivetette, kinek szivét, jóindu

latát megnyerni óhajtotta, az ritkán tudott ellentállni személyisége varázsának.*)

„Görgei kora ifjúságától fogva egy osztrák katonai intézetben neveltetvén, s majdnem egészen 1848-ig az osztrák seregben szolgálván, — mely mint tudjuk, sajátságos jelleménél fogva a polgári elemnek ellentéte, keblében semmi polgári erényt meggyökerezni nem engedett, — ekként legfogékonyabb éveiben hazájától távol, annak történetét, jogait s intézményeit, nemzeti életét és szokásait nem ismerve, azon magasztos érzelmeket sem ápolá s fejté ki lelkében' melyeket e szó : hazafiság foglal magában. Nemzete erkölcseivel és sajátságaival, vágyaival és törekvéseivel ismeretlen, idegen vala hazájában ; még mint hadvezér is majdnem kizárólag azon idegenekkel társalkodék s lépett meghittebb, barátságos viszonyba, kik az osztrák hadseregből léptek át nemzeti hadainkba. A hazafiúi lelkesedést mivelhogy maga nem ismerte, nem érezte, másokban sem becsülé, s bár elégszer tapasztalhatá, hogy fiatal hadainkat nem annyira a képzettség, — mi bennök bizonyára kevés vala, — sem a parancsnokok, vezérek jelessége — mi szintén nem állott magas fokon, hanem főleg honvédeink rohamos, hazafias lelkesedése vezette a nyert diadalokra, szerzette neki, a vezérnek is, legtöbb, legszebb koszorúit : ő e hazafiúi lelkesedést mégis nemcsak nem ápolá, sőt inkább lehangolni ügyekezék s üldözni, elfojtani látszék a seregben.

„Szemere, midőn augustus első napjaiban az oroszokkal való alkudozás vezetése végett táborában időzék, a kormányhoz küldött tudósításában Görgei főhadiszállását e szavakkal jellemzé : „Monk táborában vagyunk !“ De utóbb, Görgei jellemrajzát irva, maga is megigazítá ezen véleményt. „Ő, úgymond, helyesebben : nem Monk, ki a monarchia helyreállítását politikai szükségességnek tartaná : ő csak egy fiatal hadnagy, kit a forradalom rögtön vezérré emelt, és mintha csak egy puszta játék intézője volt volna, csak játszott nemzete, hazája sorsával.“ Hazaszeretet, lelkesedés nemzetéért és a szabadságért, ismeretlen érzelmek valának előtte.

„Görgei lelkében magasztos érzelem nem létezett : az ő jellemének a hiúság, becs- és elsőségvágy, a legszentebb dolgokkal is gúnyolódva játszó könnyelműség, dac, hűség- és kegyelethiány voltak legerősebb vonásai ; az ő keblében ama magasztos haza-

*) „M. orsz. függetlenségi harc. tört.“ Horváth Mihálytól, I. köt. 590. lap.

fiúi érzelmek és erények helyét a magángyűlölet és boszú nemtelen szenvedélyei töltötték be.

„Ilyennek ismerte őt már 1849 tavasza óta maga Kossuth is.

„Kossuth s a nemzet nagy része őt a bukás után árulónak bélyegezte; s e hiedelem, kivált mindjárt a bukás után annál szélesebb körben terjedt el, minél nagyobb lőn az ellentét az ő és bajtársai sorsa közt. De Görgei nem volt áruló a szó közönséges értelmében. Ő nem bocsátá áruba hazáját fejedelmi kegyelmekért, méltóságért, kincsekért. Az ő becsvágya nem valami paszomántos méltóságért, melyben másokkal osztoznék ; sem pedig kincsekért, miket cynismusa becsülni nem tudott, hanem dicsőségért sóvárga. S miként Szemere szépen s találólag mondja : „ő ugyan örömestebb lett volna nap, mely a szabad Magyarország fölött tündököljék ; de azon gondolattól sem borzadt vissza, hogy alakja hazájának romjai fölött tünjék fel, csakhogy magasan tünjék fel. Ő nem anyagi önzésbő volt áruló; ő egyedül dacból, szeszélyességből, gyülöletből, az igazi haza- és szabadságszeretet hiányából tette tönkre hazáját."

„Görgei rejtélyes jellemét, makacsságát s cynismus alá takart heves nagyravágyását tábornoktársai, söt még barátjai sem ismerték

„A sereg tisztjeinek nagy része annyira demoralizálva volt Görgei által, hogy miként ez előtt, úgy előttük is nem a haza, nem a szabadság, hanem egyedül önzés, önfenntartás volt a cél, melyre törekedtek.

„Görgei nemtelen szenvedélyt s ártani vágyat táplált kebelében mit azonban mesteri ravaszsága és alattomossága mellett jól tudott elrejteni.

„Kossuth ellen nagy gyülölettel viseltetett. És bár mivel nagy physikai bátorsága mellett az erkölcsi bátorság csodálatosképen hiányzott kedélyében, e gyülöletet ravaszságánál fogva hizelgő, mézes szavaival — midőn Kossuthtal találkozott — sokáig takargatá, de alattomos ellenzéke már 1848. decemberében vette kezdetét.

„Még akkor ugyan nem lehetett Görgei viseletét hütlenséggel bélyegezni ; oly kevés, homályos, bizonytalan volt még e tekintetben az adat, hogy elhirtelenkedés vádja nélkül még jellemezni is alig lehetett a vezér magaviseletét. Azon rejtélyes szerepet azonban, melyet utóbb árulássá fejtett, már ez időben elkezdé játszani a kormány irányában.

„Kossuth 1849. januárjában e sorok irójához, (Horváth Mihályhoz), midőn ez nála az ügyek állásáról kérdezősködött, így szólott :

„ha Görgei nem áruló, akkor megelégedhetünk az ügyek állásával.“ — „Görgei közel áll — irja ugyanő január 19-dikén Szeneréhez — az áruló névhez, ha már most is nem az.“

„Görgei nagyravágyó volt s nagyravágyása mellett törhetlen erély is volt benne céljának elérésére; különben a haza iránt is kétes-hüségü katona, ki mindent kardjától akart tenni függővé, s mindamellett is, hogy egyébnek, mint a hadi mesterségnek értéséről bizonyitványt nem adott, minden mást lenézett, gúnyolt, megvetett; a cynismus condrája alá rejté nagyravágyását.

„Görgei és környezete, mióta a muszkákkal érintkezésbe léptek, az előbbinél még sokkal nagyobb mértékben folytatták erkölcstelenitő, lehangoló hatásukat a hadseregre. Minthogy Görgei, miként a Pöltembergnek adott utasítás bizonyítja, már ekkor (aug. 6-dikán) el volt határozva fegyverét letenni, — minden esetre szükségesnek látá a sorget, melyben minden szerencsétlenségeknek s a végsüker reménye tünedeztének dacára is, még mindig számosan voltak a szilárdlelkü hazafiak, olyanná tenni, hogy abban ellentállásra ne találjon, bármi módon vetend is véget a háborúnak.*)

*) „Magy. orsz, függ. harc. tör.“ III. köt. 439—440 l.

Irányi Dániel kormánybiztos és Chassin Görgeiről.

Párisban 1860-ban két vastag kötetben terjedelmes történeti munka jelent meg francia nyelven Irányi Dániel volt kormánybiztos és menekült hazánkfiától. E munkán Irányin kivül Chassin Károly-Lajos is szerzőül van emlitve, azon iró, kinek hazai költészetünk ismertetése miatt is köszönettel tartozunk. Chassin azonban maga bevallja az előszóban, hogy a „magyar forradalom politikai története“ megirásában az ő része nem oly reális mint milyen barátjaé s bárha az események és személyek fölött kimondott itéletekkel egyetért, saját felelősséget mégis csak a munka alakjáról vállalhat, melynek művészi berendezése tőle eredt.

Igy hát e történeti mű lényegére nézve egészen Irányi sajátja, kinek Görgei fölött ejtett nézeteit s itéletét alább közzé téve, nem hagyhatjuk érintetlenül: mily viszonyban állott szerzőnk a szomorúan szerepelt diktátorhoz. Irányi Görgeivel együtt szepesmegyei származású, kora vele majdnem egyenlő s gyermekkori barátja. Tehát oly viszony vala köztük, mely Irányit természet szerint — Görgei előnyére tehette volna elfogulttá. De Görgeit Irányi is elitéli.

„Görgei régi nemes családból származik, — mondja irónk, — s Topporcon, Szepesmegyében, 1818. febr. 5-dikén született. Rendes iskolai tanulmányai végezte után, — melyeket azonban teljesen be nem fejezett, — atyja őt a tulni katonai utász-akademiába adta. Három fivére volt s atyja nem vala gazdag. Ez oka, hogy katonáskodásra volt szánva, mint azon egyedüli életpályára, melyen gyorsan juthatott odáig, hogy maga-magát tartsa. Tulnban három évig szorgalmasan tanulván, belépett a magyar testőrségbe, hol a szabályokhoz képest öt évet töltött. A testőrségnél töltött ezen öt év alatt folytatta katonai kiképzését s jó magaviselete, munkára alkalmazhatósága és értelmessége által tüntette ki magát. Végre egyik huszárezredbe alhadnagygyá neveztetvén ki, csakhamar benyujtotta lemondását. Folyton

izgatott tevékenységének türhetlen volt a helyőrségi békés élet; irigykedve látta az övénél gazdagabb családokból eredt bajtársai gyors emelkedését, mig ő maga csak rendes s igen lassu előléptetést várhatott. Végre azt is mondják, hogy az osztrák hadseregből kilépésének elhatározó oka egyik feljebbvalójával való összeütközése volt.

„Bármint legyen is a dolog, elég az hozzá, hogy kilépése után Prágába ment vegyészetet tanulni. Itt vett feleségül egy francia nőt, ki nevelőné volt egy gazdag háznál. Azt is beszélik, hogy e házasságba csak azonvaló boszújából ereszkedett, mert tanítványának, roppant vagyon örökösének, kezét megtagadták tőle.

„Nagybátyjának, Görgei Ferencnek halála visszaszólította őt Magyarországba, hol nagynénje óhajtásához képest az elhunytnak hagyatékát kezelte. Nemsokára aztán kitört a forradalom. Görgei Arthur sietett szolgálatát a nemzeti kormánynak felajánlani. Századossá nevezték ki a Győrött alakult honvédzászlóaljhoz. Batthyányi Lajos katonai titkárának, Ivánka Imrének ajánlatára csakhamar osztályparancsnok lett őrnagyi ranggal, s ily minőségben láttuk őt a Csepel szigetét megszállani, Jellasics közeledtekor. Ismerjük gróf Zichy Ödön kivégeztetését, s ez nevét egyszerre ösmertté tette. Tudjuk azt is, hogy Perczel Mór parancsnoksága alatt ő is közreműködvén Roth és Philippovics osztrák tábornokok hadteste elfogásában, ez előnyt magának tulajdonitotta és sikerült neki főnökét, Perczelt tehetlenné elhitetnie, a kivel szakitott is. Kossuth ezredessé nevezte ki, s Móga hadseregéhez küldötte, s a schwechati szerencsétlen csata után tábornokká s a Dunán tul müködő magyar sereg főparancsnokává tette.

„Ily gyors emelkedés megzavarta a fiatal tiszt lelkét. Most már mi sem látszott előtte elérhetlennek, s ő egyenesen a legfőbb hatalomra kezdett törekedni. Pozsonyból 1848. november 11-ről Kossuthhoz intézett levelében levonta a fátyolt eltitkolt nagyravágyásáról midőn a dictátorság szükségességéről beszélt, s midőn elég tisztán engedé megértetni, hogy ö az, kit erre ki kellene szemelni. Miután tudniillik azon elvet állitotta fel, hogy közveszély idején minden hatalomnak egyetlen kézbe adása egyedüli mód — a történet tanusága szerint — a haza megmentésére, a tábornok így folytatá levelét: „Azon embereknek, kik szükségesnek találták a magyar hadsereg nagyobb részének vezérlését egy **egyszerü polgárra** bízni, mondom, ugyanazon embereknek kell megitélnie: vajjon Magyarországot nem zaklatja-e balcsillagzata annyira, miként romlásától egyéb nem mentheti meg, mint egy hatalmas

dictátorság felállitása." — Görgei ugyan emlékirataiban azt mondja, hogy ő Kossuthra célzott, de vajjon a később bekövetkezett események nem világositják-e fel kellőleg a tábornok-vézér ezen ködös szavait? *)

„Görgei népszerüsége jelentékeny volt, ezt mi is bevalljuk. s hogy az volt, ezt sok részben Kossuthnak köszönheté. A hadseregben való népszerüségét szokásai, személyes bátorsága és tehetségei okozták Külseje azonban egyátalán nem volt martiális. Kicsiny fejét gesztenyeszinü haj boritá, melyet tövig nyirva hordott; szürke szeme csillogását pápaszeme elleplezte; szakála ritka s bajsza nem igen hasonlított huszárjaiéhoz. De magatartása és szokásai igen katonásak valának. Testalkata magas és sugár; szigoru arckifejezése, kimért járása, parancsoló és büszke komolysága, melyet csak gúnyos mosoly szokott felváltani, s aztán röviden, nyomatékosan és harsányan szólása hatottak a vele érintkezőkre. Gyermekévei óta hozzá lévén szokva minden fáradalomhoz, vas-szervezete, közönyössége, majdnem mondhatni: a testi szenvedések irányában való érzéketlensége csapatait csodálatra inditotta, melyek pedig magok sem ismerék a sátrakat, hanem 18 foknyi hidegben a friss havon háltak. Ezenkivül kitünő lovas, személyes bátorsága — a veszély keresése nélkül is nagy, s ha szükség volt rá, a legöldöklőbb tüznek is kitette magát, hogy példát nyujtson, mint például 1849. julius 2-kán, midőn ő maga is berohant a legkegyetlenebb csatába. Rendesen csak az érdemet jutalmazta, hanem jutalmazott érdemetleneket is, ha érdekei ugy kivánták, hogy creaturákat alkosson magának. Elég gyakorlott tactikával birt, ha mások hadi terveit (különösen Bayerét) kellett kivinnie, hanem igazi hadvezér nem volt, mert maga megvallja, hogy ő inkább szervező, hogysem stratégista. — 1848. decembere és 1849. januárjában történt felső-magyarországi visszavonulását, s 1849. juliusában Komáromtól a többi seregekhez való menetét eléggé feldicsérték, de más részről emlékezetbe kell hoznunk, hogy a dunai hadsereg legfényesebb győzelmeiben, sem a Branyiskónál Guyon által kivivottban nem volt része; sem a hatvaniban, melyet Gáspárnak köszönhetünk; sem a bicskeiben, melynek babérjai leginkább Damjanicsot illetik; sem az isaszegiben, melyet nélküle küzdöttek ki; sem a váciban, melyben nem volt jelen, sem pedig a nagysarlóiban. Utolsó hadimüködéseit, t. i. Buda ostromát és Komárom alatti csatáit politi-

---

*) „Histoire politique de la révolution de Hongrie, 1848—1849." Paris, Pagnerre, 1860. — II. köt. 437—439. lapok.

kai szempontból élesen biráltuk meg, de hibásak valának azok katonai szempontból is.“ *)

„Görgei, saját „Emlékiratai“ szerint, azért határozta magát a fegyverletételre — bár Törökország felé még mindig nyitva állott előtte az ut, saját vallomása szerint is, — „mert polgártársait megakarta menteni a további harc iszonyaitól.“ Azonban tudnivaló, hogy Görgei polgártársai nem óhajtották a további harc abbanhagyását, sőt ellenkezőleg: legforróbb óhajtásuk vala a küzdelmet folytatni; készen valának minden áldozatra és sohasem tartották a szabadságot drágának, bármibe került légyen is az nekik. A magyar nép a háboru kitörése pillanatától kezdve ezer bizonyitékát adta a haza iránti teljes önfeláldozási készségének és teljes bizalmat helyezvén ügye igazsága és vezérei állhatatosságába, a harc végeig soha sem szünt meg remélni a győzelmet, és sohasem kivánta a békét. S akkor is, midőn már minden elveszettnek látszott, még mindig küldözé fiait a seregbe, s a nemzeti önvédelemre bármit kívántak tőle, minden zúgolódás nélkül, készséggel szolgáltatott : lovakat, élelmiszereket, takarmányt; sőt mi több, egyszerre husz helyütt is tömegesen kelt föl az ellenség nyugtalanitására, menetei megzavarására, csupán kaszák és vasvillákkal lévén felfegyverezve. Igy julius első napjaiban Gömör földmivelő népe annyira nyugtalanitá Paskievics herceget, mikép ez Sasz tábornok hadtestét volt kénytelen ellenük küldeni, hogy fékezhesse őket; az oroszok közeledtére Tiszán tul is minden épkézlábú ember fegyvert fogott. Hasonlókép tömeges felkelés történt a Duna balpartján, hogy megakadályozzák azon tartalék utját, melyet Nugent tábornok Stájerországból hozott be, mig másfelől julius hetedikén Szepesben, nem messze Bélától, a a fölkelt nép egy, Galliciából érkezett osztrák zászlóaljat megtámadott s visszavonulásra kényszeritett. Végre, bárhol jelent is meg egy-egy hazafi, kardot forgatván kezében és igy kiáltván: „Kövessetek, a hazát védeni!“ a nép azonnal véle indult az ellenség ellen. A hon egész területén a legmagasztosabb önfeláldozást tanusitá a nép, s midőn értésére esett, „hogy megkimélték őt a háború borzalmaitól,“ akkor mély fájdalmában hosszú átkokat szórt az **áruló** ellen,**) mert ez a hős nép nem békét, hanem függetlenséget akart. Majdnem egy egész hosszú éven át nem szünt meg dél felé tekintgetni, várván azok visszatérését, kik török földre menekültek,

*) U. o. 530—531. lap.

**) U. o. 575. lap.

várván Kossuthot, Perczelt, Bemet, Guyont, mert e nép még mindig kész volt ujból kezdeni a harcot. Ha tehát a dictátor folytatja a harcot, egyátalán nem cselekszik vala a nép érdeke és akarata ellen, mit ő állit; és bizonyos lehet vala a legnagyobb népszerüségről, ha folytatja az ellentállást, míg így átkot aratott.

Némelyek kérdézik tán azt is, hogy Görgei elhatározván letenni a fegyvert, miért adta azt át inkább az orosznak, hogysem Ausztriának? Görgei gyűlölte Ausztriát. Ha ő oda nyilatkozott, miként egyszerűen és — csupán csak az 1848-dikai alkotmány mellett küzd, s ha a teljes függetlenség ellen ármánykodott, ezt csupán csak azért tevé, mert féltékeny volt Kossuth ellenében. Mint meggyőződés nélküli ember, Görgei bizonyára a teljes függetlenséget prédikálja vala s a köztársaságot kiáltja ki, hahogy Kossuth a legitimitás küzdöncévé válik. Görgei jellemének azon ellentmondásait, — melyekkel élete telve van, — csupán Kossuth iránti féltékenységéből magyarázhatni ki.“

Mint Görgei jellemzésére vonatkozó érdekes episodot, egy párbeszédet csatolunk még ide, mely a fegyverletételt megelőzött napon közte és Irányi közt folyt. Irányi Radna felől érkezvén aug. 12-dikén este Világosra, azonnal Bohus kastélyába ment, a hol a diktátor lakott. Ott Nyáry Pállal, Duschek miniszterrel s másokkal találkozott.

— Nos, hogy állunk? — kérdezé.

— Görgei leteszi a fegyvert.

— Valóban? . . . S mily föltételek alatt?

— Azt mondják, hogy a katonaság számára amnestiát kapott; egyébiránt semmi bizonyost sem tudunk.

— Önök volt miniszterek és képviselők semmi bizonyost sem tudnak s mégsem kérdezik meg, hogy mi történik?

— Képviselők csak voltunk!

— S önök most is azok. Én az vagyok. Avagy önök benyújtották lemondásukat? Én nem nyújtottam be az enyimet; jegyzé meg Irányi.

— Eh, ha te azt hiszed, hogy számodásra vonhatod a diktátort tetteiért, ám tegyed!

— S én számadásra vonom.

Irányi Görgei szobájának irányzá lépteit, de odáig két nagy termen keresztül kellett mennie. A második terem tele volt tisztekkel, kik megjegyzék, hogy a fővezérhez senki sem mehet be, minthogy az épen egy orosz tábornokkal értekezik. Irányi tehát várakozott.

Néhány perc múlva Görgei eléjött az orosz tábornokkal. Irányi értésére adta, hogy beszélni óhajt vele. — „Azonnal itt leszek," — viszonzá a diktátor. Midőn visszajött, Luzsinszky Pál kisérte őt, s kétségkivül azt kérdé, hogy mi volt az értekezlet eredménye.

— Ön nagyon különös! — viszonzá Görgei német nyelven s nagyon élesen. — Ön különös! Vajjon nem mondottam e már önöknek, hogy minden az orosz cár kegyelmességére van bizva! . . .

Ekkor előlépett Irányi, s minthogy gyermekségében barátja volt Görgeinek, így szólt hozzá:

— Beszélni óhajtok veled, nem mint a nép képviselője a diktátorral, hanem . . . .

— Mint férfi férfival. . . .

— Legyen! mint férfi férfival, — viszonzá Irányi, ki azt akará mondani: mint barát barátjával. — Te felruháztattál a legfőbb hatalommal, úgy a katonai, mint a polgári ügyekben. Én azt hallom, hogy le akarod tenni a fegyvert. Igaz ez? lehetséges az, hogy a kapitulátió föltételeibe csak a katonaságot foglaltad be?

— Ez nem igaz! Ki mondta?

— Épen most hallottam.

— Ah, tehát te félsz meghalni! . .

— Jobban nem félek, mint te.

— Úgy menj hát az osztrák előőrsök közé s fogasd el magadat!

— Az én személyem nem sokat nyom a latban. Itt a polgárok azon ezreiről van szó, kik a haza ügyének szentelék magukat. . .

— S mit tettetek ti a haza ügyeért? . . . Igen, szájatokkal! . . Ti vesztétek el a hazát!

— Mit, én?

— Te és a többien.

— A történelem fogja megitélni azt, hogy ki veszté el a hazát.

Ezzel Görgei türelmetlenkedni kezdett, Irányi felé fordult s röviden búcsúzott el tőle. „Közlendőm van a tisztikarral," mondá, — „hagyj magunkra."*)

*) U. o. 578—580. lap.

Kmety György tábornok (Ismail pasa) Görgeiről.

Azon figyelemreméltóbb iratok közül, melyek Görgei védelmére keltek, csak kettőt ismerünk: az egyik Asserman mostani magy. honvédelmi miniszteri titkárnak Asbóth tákornok által pontonként tönkre tett röpirata, a másik pedig a Lipcsében két kötetben megjelent „Mein Leben und Wirken in Ungarn“ cimű könyv, melyet önvédelmére maga Görgei irt.

1852. óta számos szavahihető, az egész nemzet által becsületessége miatt méltán tisztelt férfi cáfolta meg ezen merész valótlanságoktól duzzadozó, s élőket úgy, mint Görgeinek keztyűt már nem dobható holtakat, egyaránt rágalmazó ön-védiratot, mely így értékét teljesen elveszté. *)

Egyike ezen cáfolóknak Kmety György tábornok, ki mint szakember s mint a ki Görgeivel közelebbi összeköttetésben volt, — hivatva lehetett igen sok állitáshoz hozzászólani. Hozzá is szólott erélyesen s a mit mondott, megdöntetlen maradt. A „Gazdátlan levelekre“ vagy Görgei netalán további irataira már nem fog válaszol-

*) Önvédelmében felhozott állitásainak valótlanságát, tehát a historia által való elitéltetésének helyességét Görgei maga elismeri, midőn ujabb röpiratában („Gazdátlan levelek,“ 9. lap.) így szól: „Hanem ismételve kérem a kegyes olvasót: csakis ennyit értsen határozott véglemondásom atatt, világért se többet, nehogy majd újra csalatkozzék bennem, valamint csalatkozott akkor, midőn netalán azt várta tőlem, hogy én mindabból, mit munkámban Dembinszky szerződtetésének, az apr. 14-diki határozatnak és a külsegélylyel való hivatalos dicsekvésnek, a déli hadsereg nem Komárom — hanem Szeged felé öszpontositásának, Bem tábornok alattomban fővezérré lett kineveztetésének, az oroszok elé vitt békeajánlatoknak, a kormányzó aradi búcsú-proklamjának s több efféléknek valódi indokaira és érdemeire nézve kinyilatkoztattam, akár csak egy hajszálnyit is kárhoztassak, avagy visszavonjak.“ — A többit tehát viszszavonja! A többinek valótlanságát elismeri! A könyvében bőven kiadott hamis pénz mellett ki fogja még csak gyanúval is elfogadni azt, a mi ily kézből kerül ki?

hatni, mert idegen földön végzé be utolsó leheleteig jellemes életpályáját.

Kmety könyve, *) melynek minden sora elitéli és megcáfolja Világos szomorú nevezetességű hősét, többek közt így szól:

„Legyen nekem megengedve kimondhatnom, miként inkább azt hittem, hogy Görgei hazafias bánata valamely rohamában hamarább fog golyót repíteni saját fejébe a Sass orosz tábornokkal cserélt pisztolyból, hogysem két kötetnyi gyalázó iratot bocsásson közre egy harcias és nemes nemzet vitéz fiai ellen, kiket ilyeknek nevez az ellenség is.

„Azonban úgy tetszik, Görgei nem orosz pisztolylyal lőtte magát agyon, hanem saját tollával lett öngyilkossá.

„Sárral dobálja és lábbal tiporja azon véres borostyánt, melyet „ezen nemes nemzet vitéz fiai“ levelenként, ütközetekként tettek fejére és megtámadja azon hős férfiakat sírjaikban, kiket hivatalos hatalmával visszaélve, a bakónak szolgáltatott.

„Számára mi sem szent, csak azon „kötelesség,“ hogy az osztrák császár által „számára önkényt nyújtott kegyelmet ne utasítsa el,“ mint ő maga mondja.

„Görgei könyvének politikai részét érintetlenül hagyjuk. A mi e tért illeti, azon való tudatlanságát maga bevallja, midőn igy szól: „Miért lett volna kezeim közt a diktatúra lehetlenség, sőt képtelenség? Mert én (Görgei) kora gyermekségem óta, azaz 1848. apriljaig, — tehát a leggyümölcsözőbb tanéveket, — hazám határain kivül s azzal majdnem a legkisebb összeköttetés nélkül töltöttem el; mert a hazai erkölcsök, szokások, és törvényes intézmények majdnem tökéletesen ösmeretlenek maradtak előttem, sőt ezenkivül legfelületesb tapasztalatával sem birtam a polgári administrátiónak, annyira, hogy például a honvédelmi bizottmánynak tisztán politikai kormányrendeleteit is jobbadán csak jóhiszemre kellett alkalmasakul s olyanakul elfogadnom, melyek saját törekvésemnek kedvezők.“ — Görgei ezen egyetlen helye előre is megdönti politikai reflexióinak egész tömegét.

Azután áttér Kmety Görgeinek a hadviselés történetéből felhozott valótlanságai megcáfolására s kérdi: „Vajjon nem veszti-e el Görgei ezzel az olvasó bizalmát s vajjon ily ruganyos igazmondási fogalmak mellett hihetni-e neki feltétlenül?!

---

*) „Arthur Görgei-s Leben und Wirken in Ungarn.“ Heurtheilt von Georg Kmety. London, 1853.

„Vizsgáljuk most azt, mily része volt Görgeinek e hadműveleti tervekben, a legtöbb csatában és ütközetben, egészen az oroszoknak Magyarországba betöréseig? Ismételjük, hogy az oroszoknak betöréseig, mert ekkor, a haza legnagyobb veszedelmekor elhagyja Görgei a harc színhelyét és Debrecenbe siet terveket koholni, nem Haynau és annak az oroszokkal egyesülhetése, hanem Kossuth és a kormány ellen, s ily módon a demoralisálást saját személyén kezdi el.

„Hadtudományi szemfényvesztést Görgei többet nyújt könyvében az olvasónak, mint nyújtott már a harc idején. Azonban mi a könyvben nem a szerző szavait, hanem a hadvezér tetteit keressük s ezekre találunk: Branyicskónál: a terv a táborkari főnöké, a kivitel Guyoné; Hatvannál: a terv a táborkai főnöké, a kivitel Gáspáré; Isaszegnél: a terv Klapkáé, a kivitel Damjanicsé, Klapkáé és Aulíché; Vácnál: a terv és kivitel Damjanicsé és Klapkáé; a Pest melletti demonstratióknál: a terv a táborkari főnöké, a kivitel Aulíché; N. Sarlónál: a terv és kivitel Damjanicsé és Klapkáé; Komárom felmentésénél: a terv a táborkari főnöké, a kivitel a balszárnyon Klapkáé, a középen Damjanicsé s végre a jobb szárnyon Görgeié.

„Komárom fölmentése után Görgei függetlenül müködik s a hadsereget a budai vár fényes sírjába vezeti.

„Vajjon Görgei Paskievics hercegtől ezer aranynyal többet vagy kevesebbet kapott-e? az ránk nézve közönyös. Stratégiailag azonban csak ő s egészen csak ő gyilkolta meg Magyarországot a Budára való menettel.

„S hogyan indokolja Görgei Budára menetét?

„Először is april 14-dikével. „Az egész VII. hadtestben, — úgymond, — valamint Damjanics és Klapka hadtesteiben igen kedvezőtlen hangulat látszott uralkodni az új törvény (azaz a függetlenségi nyilatkozat) irányában, s ezért komolyan kellett tőle tartanom, hogy a hadsereg közel van feloszlásához." Ez nem igaz. Az egész VII. hadtestben nem, mert az én, ezen hadtestnek harmadrészét képező osztályom határozott híve volt a kormánynak és Kossuth kormányzónak, kész lévén a kormány parancsára magát Görgeit is felakasztani vagy agyonlőni. Damjanicsnál nem, mert „ez a komáromi viszály óta határozott ellenese volt Görgeinek," miként Görgei maga mondja. A komáromi viszály idézte azonban elő a kormány és Görgei közti viszályt. Damjanics tehát, — mint ösmert határozott jellem, — a kormány részén állott. Klapkánál sem volt ilyen a hangulat, mert april 4-ről szóló nézete benn van „Der National Krieg in Ungarn und Sie-

benbürgen" cimű munkájában. Igy tehát Görgei ezen állitása tökéletesen meg van cáfolva. — Most tehát csak két, politika nélküli hadosztály marad fenn és a főhadi szállás. E két divisio iskolázott csapatokból állott, Görgei csínjaival nem igen törődtek s csak a kommandónak engedelmeskedtek. Az april. 14-dikei határozat fölötti elszörnyűködés tehát csak a Léván levő főhadiszálláson april 17-dikén jelenlevő tisztekre, — Görgei legközelebbi környezetére marad. S vajjon ezen, véletlenül Léván levő tisztek a hadsereg organuma voltak-e? Nem, hanem organumai valának azon asztalnak, mely mellett főparancsnokuk az ő demoralizáló rendszere szerint helyet s szót engedett. A vitéz tisztek nem lézengtek a főhadiszálláson, hanem seregüknél, állásukon voltak s a n.-sarlói csatára készültek.

„Egyébiránt Görgei okoskodása nevezetes. Magyarország függetlenségi nyilatkozata következtében a hadsereg feloszlását látja s hogy ezt meggátolja, ő maga Európa függetlenségét proklamálja, s azt mondja, hogy ezen merész kisérlete, t. i. Európa függetlenségének kinyilatkoztatása — hála azon népszerűségnek, melylyel az különösen a fősereg régi katonáinál örvendett, — a legjobb hatással birt. — Görgei ezen okoskodására ráillik a mondás : Ha fáj a fogad, vágasd le a fejedet.

„Az ellenséges irók hajlandók a Budára való menetet Kossuthnak tulajdonitani, ki — szerintük — uralkodási vágyában mielőbb hatalmában óhajtotta a budai királyi palotát. Ha azonban nyúgodtan visszahelyezzük magunkat az események színterére, Görgeinek minden felhozott érvét élesen szemügyre vesszük s vizsgáló pillantást vetünk e férfi sötét lelkébe : akkor rájövünk, hogy e gyanú mellett csak a Kossuth irányábani gyógyíthatlan gyülölség maradhat. Ha Görgeinek becsületes céljai vannak hazájára vonatkozólag, ez esetben mint fővezérnek, mi sem állott útjában, hogy a Komárom melletti győzelmek láncolatát az ellenségnek tökéletes megsemmisitésével fejezze be, mondjuk : semmi sem, mert ha akarta volna, strategiai tekintetekkel még a kormány irányábani engedetlenségét is megbocsáthatóvá teheti vala. Ha a világ fennállása óta valaha érvényesek valának a strategiai tekintetek, azok voltak ezek bizonyára Komárom fölmentése után, s az a miatti bünt, hogy az ellenséget üldözés nélkül hagyta ott, — semmiféle toll nem képes Görgei vállairól levenni."

Kmety továbbá így szól Görgei könyvéről :

„Bem megjelenése — úgymond Görgei — rám nézve kisértetie s volt. Nem tudtam, honnan jött s mit akar. Részemre megmagyarázhatlannak maradt Bécsben való fölmerülése; általam csak hírből ismert

ottani működése s épen oly magyarázhatlan rögtöni készsége, hazámat védnie, arra inditottak, hogy benne modern forradalmi — harcias stylű „kóbor lovagot“ tekintsek.“

„Görgei ezen nyilatkozatával szemben őt az ellenségnek nyilatkozatára utaljuk, ki Bem tábornokot az erdélyi harctéren ismeré meg s ki „Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen, im Sommer 1849.“ cimű iratában így ir róla : „Valóban méltánylattal kell szólani ezen vezér (Bem) hadi mozdulatairól. Azon maroknyi, fegyelmezetlen csapattal, mely annyi veszteség után még birtokában maradt, körülvétetve túlnyomó erővel s napról napra szükülő térre szoríttatva, ezen hadi tapasztalatokban gazdag vezér mindig idején s az eldöntő ponton jelenik meg, hogy jelenléte és példájával buzdítsa a csapatokat s hogy a mindenesetre egyenlőtlen küzdelmet oly nyakassággal és ügyességgel nyújtsa hosszúra, a hogy ezt tenni csak ezen, sok jó út által átszeldelt hegyes országban lehet. Ő helyzetének előnyösségét remekül tudja fölhasználni és csapatainak különös mozgékonysága által támogatva, minden fenyegetett pontra ha nem is túlnyomó, de elég erőt bir összehozni, hogy a hegyes harctér előnyei mellett kezdje meg a küzdelmet s hogy a támadót majd itt, majd amott tartóztassa föl. Ezen ügyes és gyors manöverekkel mintegy többszörösítí haderejét, sőt többször elhatározó ütközetekbe is mer bocsátkozni. S bármennyiszer legyen rá nézve a szerencse s az ellen túlnyomó hadereje kedvezőtlen, mindig ki birja kerülni a tökéletes vereséget, sőt visszavonulását az ellen egyik vagy másik oldalszárnyának irányozza, hogy a győzőt ismét fenyegesse. Váratlanul és merészen jelenik meg újra meg ujra, midőn már megsemmisültnek hiszik őt s a számára készitett támadást nem ritkán meg is előzi.“

„Ily nyilatkozat után hagyja tehát nyugton Aleppóban a hős hamvakat !

„Azt kérdi Görgei, mit keresett Bem Bécsben s mit Magyarországon ?

„Előnyöket — nem személyét illető amnestiára, hanem Lengyelország visszaállitására. Nem mint kóbor lovag kereste ezeket, ki bűnös tudatában „lemond“ s kétségbeesésében az orosz kereszt amnestiájához csúszik, hanem mint ó-kori szellemű lovag, ki a veszélyek pályáján töretlen bátorsággal halad előre, uralkodva saját sorsán, süssön bár rá a győzelem napja vagy a balszerencse csillagzata. — Azonban nagy hazaszeretete dacára Ázsiában török sirba kellett hanyatlani a fényes, hanem szerencsétlen győzelmi pályája után. Utolsó nyúgalma helyére dicsőség, szerencsétlenség és húsz sebhely — ezen

egyedüli barátai — kisérték őt. Hallgattak az ágyúk, mert nagymesterük nem élt. — Ezen húsz lengyel-magyar sebhelyre tekintsen Görgei s emlékezzék meg saját egyetlen sebére, melyet Komáromnál vezéri brutalitása miatt kapott fejére, és hallgasson Bem tábornokról s tartsa féken kamaszos megjegyzéseit. — Mert ha Vácon érdemes volt Götz, ellenséges tábornok koporsója arra, hogy Görgei azt vállán vigye s a magyar ágyúk üdvlövéseivel kisértesse; ha Görgei a „hősileg bátor“ Schlick bőbeszédű dicsőitőjévé tolja fel magát hivatlanul s ha az ellenséges tábornokokban hizelgő csúszás-mászással bámulja a sohasem látott „meneteket, a szorosok kierőszakolását s egyéb szép darab munkákat,“ — ez esetben Bem tábornoknak, a hősök hősének sírja méltán követeli, hogy piszkos tolla éretlen glossáival azt meg ne mocskolja.

„Azon frivol élceknek sincs erejük Görgei ártatlanságát bebizonyítaniok, melyekkel Mészáros altábornagy neve körül hajigálódzik. Mészáros tábornok a magas becsületesség, magyar hősiesség, magyar hűség és magyar honszerelem képviselője. Mészárost az osztrák császár erővel hozta ki Olaszországból, hogy harcot viseljen a magyar király ellen. — Mészáros a mutatkozó fiatalabb tehetségeknek azonnal helyet engedett; Görgei a parancsnoki botot egy előkelő kivégzéssel csalta ki magának s hatalmában levén egyszer ezen kétélű pallosnak, minden jobb elemet távol tartott azzal magától. — Mészárosnak volt kilátása az amnestia megnyerhetésére, azonban becsületes szürke fejét élte alkonyán nem akarta hazugságban marasztani; Görgei katonai jezuitizmussal dolgozott saját megkegyelmeztetésén s elvesztette becsületét, mielőtt haja megőszűlt volna. — Az lehetséges, hogy Tiszafüreden Mészáros Görgeivel együtt üritett ki egy palack bort, mert ilyesmi háborúban, fegyveres társak közt nem bűn, hanem bűn, ha Görgei becsületével játszik oly emberek irányában, kiknek sarújuk szíját sem érdemes megoldani.“

Mészáros Lázár hadügyminiszter és altábornagy Görgeiről.

Az első magyar hadügyér, a becsületessége s igazságszeretete miatt kegyelettel emlegetett Mészáros Lázár „Emlékirataiban“ kíméletlenül ostorozza önvédelmi harcunk főbb szereplőinek hibáit, nem feledkezvén meg érdemeikről sem.*) Igazságszeretetében annyira páratlan, hogy például Perczel Mórról, az országgyülésen legnagyobb elleneséről, ki őt egy izben, meggondolás nélküli hevében a legbecstelenebb bünnel, árulással is vádolta, így ír: „Görgei ellentéte Perczel Mór. — Ez mint férfi lelkületére nézve tisztább, hona javát előmozdító, annak hibáin, hiányain segiteni igyekvő s Görgei felett oly magasan áll, hogy ez hazafisága előtt mélyen meghajolni kényszerül, ha a legcsekélyebb szeretet érzésére is képes.“ **)

Elbeszélván Roth és Philippovits osztrák tábornokok elfogatását — miben Görgeinek is volt része — így szól: „Itt kezdett a Görgei név szerény és alárendelt helyzetéből kilépni. Ezen egyén, Kossuth által kiemeltetve, mellette is, tőle függetlenül is, később az első tényezők közé tartozott, s egy részben a haza későbbi lealacsonyítását, talán vesztét is neki köszönhette,“ s tovább gr. Zichy Ödön kivégzéséről emlékezve meg: „Ezen időben Görgeire, a ki már ekkor önfejü, öntudatos és önakaratú katonának mutatkozott, a sors azon szerencsétlen szerepet tolta, melyben igazságos birót kellett játszania, s így . . . egy győzelemben részvétele s egy rögtönítélő eljárása az ugynevezett áruló ellen — nagyon indentificálta a forrada-

---

*) „Mészáros L. élettörténete, külf. levelezései és emlékiratai.“ Három köt. Közrebocsátá Szokoly V., kiadta Ráth M.

**) Mészáros Lázár még kiadatlan kézirataiból.

lommal, s ezen és más dolgok igen nagy bizalmat keltettek fel iránta.“

Görgei mint ujon kinevezett tábornok „hogy jól képviselhesse hivatalát, nagy házat és asztalt tartott, s ennek példájára kevés kivétellel, később majd mindannyi hadtest vezére igy tett. Fiatal ember lévén Görgey, a mily mérvben hazáját szeretni és a benne helyzett bizalomnak megfelelni látszatott, épen ugy szerette a vigságot, a nagy kört (azonban ő maga abban szerényül lépett föl,) és ezen hajlamát sehol sem felejté; mert midőn Pozsonytól Pest-Budához kénytelenittetett közeledni és innét uj expeditióra távozni, a bálok nem maradtak el, valamint a bányavárosokban, Kassán és Gyöngyösön sem. Helyesen volt-e ez téve vagy nem? e fölött itélni az olvasókra bizom, hanem itt még csak azt jegyzem meg, hogy még az őt pártoló honvédelmi bizottmányi elnöknek is feltünt Görgei és serege vigságkeresése és nagy szörpölési tehetsége. Görgei csak a bányavárosok tájékán 7000 ft árú gyarmati cikkeket vett, melyek árjegyzékét, kifizetésért való kéréssel, Debrecenbe küldötte.“

Görgei hadvezéri tehetségeiről emlékirónk, mint maga is katona, sok helyütt méltánylással szól, de csípős gúnyja itt sem hagyja őt érintetlenül. A híres felvidéki hátrálásról ezt jegyzi meg:

„A húsz és több ezer főből álló sereg hadmenete, a legridegebb tél idején, a Kárpátok közepében, szegény falvakon keresztül — hol a napi szükség élelemben s másban szűken pótoltatott, terhelve s nehezítve szükségen felüli lovassággal s ágyúkhoz, társzekerekhez szükségelt lovakkal, azonfelül ezer, vagy Görgei jelentése szerint két ezernél többre menő előfogatos szekérrel, miben az állam és sereg megmentett jószágai vitettek, mindez önmagában igen szép katonai tény volt s a vezénylő ügyességét tanusítota. Ezt a hadügyminiszter is (Mészáros), kit Görgei irányában ellenséges indulattal szerettek vádolni, eléggé méltányolta és elismerte, mit azzal is kitüntetett, hogy míg az ujonan alakitott vitézi rend kiosztásánál mások vitéz és győzelmes tettekért nyerének kitüntetést, addig Görgei azzal eddig még csak hátrálásoknál tanusított ügyes eljárásaért diszíttetett föl.

„Görgey katonai kiképezést nyervén, a hadtudományi értelmet töle megtagadni nem lehet, s ha e tudomány összességét nem is birá, de annak némi ismeretével mégis bővelkedett.

„Azt azonban megmutatta, mikép határozott akarattal birt első fellépésétől fogva arra, hogy különös szerepet játszszék, melyhez a személyeket megválasztá s ezenkivül bármi eszköztől sem rettent visz-

sza, mely őt céljához vezethetné. Célja pedig az elsőség elérése volt.“ *)

Midőn áttér azon ármányok festésére, melyeket Görgei sértett hiuságában a kinevezett fővezér, Dembinszky irányában elkövetett, következőleg elmélkedik „Emlékirataiban“: „hogyha Görgei szívvel, polgári érzettel, hazaszeretettel, s mint valódi katona, kötelességi öntudattal bir: Dembinszky kineveztetését engedelmesen kellett volna fogadnia, mely őt, a fiatal egyéniséget egy európai hadi tekintély alá rendelte, (minthogy Dembinszky már I. Napoleon alatt, a legnagyobbszerübb háborúban a becsületrenddel lőn feldiszítve,) és ezt, mindent feledve, a legnagyobb önmegtagadással annál is inkább kellett volna tennie, mert a haza veszélyben forgott!“ Hanem Görgei csak elsősködni vágyott, s „e törekvése abból is kitünt, hogy Görgei a hazafi, a derék katona, a geniális férfi, midőn annak próbája eljött, mit első „pásztori levelében“ kifejezett, hogy t. ő a kormánynak csak a tiszti kinevezésekben engedelmeskedik, midőn Dembinszkynek föléje helyezését olvasá, nem átallotta magát egy napi parancsban igy kifejezni: „Hogy annyi fáradozás, a haza iránti annyi áldozat és nagy tett (?!) után mélyen érzi magának s a seregnek ezen megaláztatását. Mivel azonban azt mondják, hogy az idegen férfi előbbi hadjárataiban megkülönböztetett hadi képességet tanusított, tehát engedelmeskedjenek neki.“ Lovagias avagy hadvezérhez illő volt-e ezen nyilatkozata? Hazafias tett volt-e ez? Ennek megbirálását másokra hagyom.“ Sőt „Görgei saját körében egy aljas eljárást elszenvedni nem átallott, melyről lehetlen hogy tudomása ne lett volna. Ugyanis egy emlékirat, helyesebben: ellennyilatkozat köröztetett seregében aláirás végett, körülbelül következő tartalommal: „A hadsereg meg nem elégedését jelenti ki az iránt, hogy a kormány által jóváhagyott hadügyminiszteri rendelet a hadsereg vezényletét idegen főnek adta át, miben is mind vezére, mind a sereg megaláztatását szemléli, s ennek orvoslását s helyrehozását kéri.“

Görgeinek Dembinszky irányában tanusitott galád magaviselete arra inditák mind a kormányzót, mind a hadügyminisztert, hogy vizsgálat megindítása végett személyesen induljanak Tisza Füredre. (1849. mart. 4.) „Itt volt először szerencséje a hadügyminiszternek Görgeit mint tábornokot beszélni hallani — mondja emlékirónk — mert mint alárendelt kapitányt már ismerte hivatalnokai közt. — A hadügyminiszter roszalására Görgei szólalt fel, eljárását német nyel-

*) Mészáros „Emlékirataiból.“

ven védelmezve. E sorok irója megvallja, hogy midőn „előre elkészitett“ beszédét „hevenyészni“ hallá, bámult ügyességén, s csaknem bókolt a szépen folyó beszédnek, a szabatos logicának, az elejét végével szakadatlan gondolat-láncolattal összefüzött előadásnak, melynek elmondása azonban sem tiszteletet, sem szeretetet, hanem bizonyos morális visszatetszést, lelki merevedséget idéze elő. Mintha született ügyész lett volna, ki azokon, mik őt terhelik, ügyesen keresztülugorva, azt, mi mellette harcolt, nagy bőséggel kiemeli, oly arcvonásokkal, melyekben a rosznak és jónak keveréke mutatkozott. — Midőn mindezt a kedvetlen hatással összehasonlitám, de összeegyeztetni nem tudám, végre be kelle vallanom: hogy fiatal egyéniségben ily rabulistikus agyafurtsággal találkozni valóságos tünemény, s hogy Görgei, mivel azok előtt, kik dicsvágyát akadályozták, a tényeket oly tanult hidegvérüséggel tudá előadni és összezavarni, s azokat természetes-e vagy mesterséges hazugsággal „pro doma sua“ felhasználni, azért elsőrangú értelemnek tartathatik, de félelmes emberré nőheti ki magát.“

„Midőn Kossuth jellemzéséhez fogtam, éreztem irói gyengeségemet, — mondja Mészáros más helyen. — De még jobban érzem ezt, midőn azon egyént akarom bonckésem alá venni, kiről meghittje, Bayer is azt mondá: „Van benne Napoleon-féle, de van Moor Károly-féle is.“ Érzem, mondom, hogy tökéletesen uralkodnia kell az embernek maga fölött és érzelmeinek hallgatást kell parancsolnia, ha egy ilyen khameleoni jellemet akar ecsetelni. . . . . . Görgei azon jellem, kit ha Dante a pokolban talál, őt úgy rajzolja le, mint a kiről irta:

Mentre ch'io forma fui d'ossa e di polpe
Che la madre mi dié, l'opere mie
Non furon leonine, ma di volpe.
Gli accorgimenti e le coperte vie
Io seppi futte e sí menai lor arte,
Ch'al fine della terra il suono uscie.

Azaz: Midőn még anyám-adta testi alak voltam, tetteim kevésbbé voltak oroszlániak, mint inkább rókához illők. Ismertem éles látásukat s mesterségüket igen is használtam, míg végre a föld mélyéből hang hallatszott stb. — Ez az embert mint egészet, elegendő igazsággal festi, bárha meg kell adnunk, hogy több oroszláni tettet is vitt véghez.

„Hadi képességéről már nem kell sokat felhoznom, mert az oroszlánt körmeiről ismerik, s mert szereplése elbeszélésekor helyen-

ként már birálgattuk is, s itt még csak azt jegyzem meg, hogy a hadismerők aligha fogják róla elmondani, sok képessége dacára, hogy ütközetei jól voltak kigondolva, jól vezényelve, jól nyerve, vagy fényesen elvesztve; mert az összes hadi tudományt, s annak alkalmazását még csak csirájában birá, vagyis a harci zenének contre-basseát még nem ismeré elég jól.

„Például erre nézve eleget lehetne felhoznom, de itt csak azt említém fel, hogy egyetlen győzelmét sem birta tökélyesíteni; hogy számos és jó lovasságát nem tudta felhasználni, mint például N.-Sarlónál s Komáromnál, (vagy talán nem is akarta, mint Kápolnánál;) hogy nem bizván saját itéletében, tanácsot rendesen a szinházi szerepmásolóból táborkari főnökévé tett Bayertől kért, ki ütközet alatt mindig a kancsó mellett, de a harctéren sohasem vala; s végre, hogy a háború végidejében oly magaviseletet tanusított, melyet ha árulásnak nem szabad tulajdonitanunk, akkor azt tudatlanságnak vagy roszakaratnak kell neveznünk.

„Tehát államférfi volt-e?

„Sajnálom, hogy De Vigny Alfrédet meg kell lopnom, de igenis e kérdésre illik az, a mit mondott: „Ha a jelen társadalom legfőbb törvényét: a szenteskedést; ha az eszélynek tartott képmutatást; s ha végre a titkolózást — mely a gondolatok idő előtt nyilvánítóját háromszoros átokkal sujtja, — az államférfiak kellékeinek tartják: akkor, minthogy ezen tulajdonokkal büszkélkedhetett, el lehet róla mondani, hogy az volt.“

„Proudhon Robespierreről azt mondja: L'homme, dont l'intelligence ne conçut, dont le coeur n'aima jamais rien, azaz: oly ember, kinek értelme mitsem fogamzott, kinek szive mitsem szeretett soha. — Ezen itéletet nem lehet, de nem is akarom egészen Görgeire alkalmazni, hanem utóbbi része igenis rá illik, s ki merem mondani, hogy ő a jónak s rosznak ügyesen vegyített keveréke volt, melyben a rosz ugy uralkodék, miként a szél fujt, vagy miként daemonja parancsolá s melyből minden kitelt, még a — jó is. Ha e kettős sajátsága nyers alternativákban nyilatkozék, — mi nála gyakran megtörtént — akkor inkább a rosz felé hajlott.“ *)

Végre a világosi fegyverletétel után igy végzi jellemzését:

„Görgei némi dicscsel kezdett pályafutását fölösleges önbecsérzettel, tompa s eljegesedett szívvel végezé, s mert mindenki élén, függetlenül s önakarata szerint nem végez-

*) Mészáros kiadatlan kézirataiból.

hetett, mintsem a megmentés munkáját másoknak engedje át, vagy hogy azt mással hasonló magas állásban vigye végbe: inkább vészbe dönté hazáját. Görgei megszeplősitette önmagát és gyalázattal illette hazáját, melynek ő mindent köszönhetett, s mely őt bálványával, Kossuthtal egyenlő polcra emelte." *)

*) „Emlékiratok."

Pulszky Ferenc Görgeiről.

Pulszky angol nyelven, Londonban irt munkájában következőleg szól Görgeiről 1850-ben:

„A magyar függetlenségi harc vezetői közül kivált két ember vonta magára a világ figyelmét: — Kossuth és Görgei. Kossuth jelleme szemünk előtt nyiltan áll hibáival és nagyságával. Görgei jelleme ellenkezőleg titokba van burkolva, a közvélemény tettei felett eddig még nem mondta ki itéletét. Az ellenség, melylyel harcolt, és melyet egy időben le is győzött, most hazafinak nevezi őt, s Klagenfurtban évdijat engedélyez neki. Honfitársai árulónak bélyegzik, ki hogy saját nyomorult életét biztosítsa, feláldozta és elárulta barátainak életét és vagyonát. Bajtársai közül többen, kik hősies bátorságának szemtanúi voltak, árulásában nem akartak hinni és állítják, hogy az oroszoktól megcsalatott. A leggyöngédebb vélemény, melylyel iránta külföldi szabadelvü férfiak viseltetnek, őt kalandornak tartja.

„Görgei nagyravágyó volt s a törvénynek nem engedelmeskedett. Egykor Beöthy, a megpróbált és tiszteletreméltó hazafi így szólott: Görgeit haditörvényszék elé kell állítani, különben ezen férfi Magyarország Marmont-ja lesz.

Más helyen így ir Pulszky: „Az orosz kormány Európa kabinetjeivel tudatta követei által, hogy Görgei nem akar Kossuthtal és a déli hadsereggel együtt működni, s hogy valószinüleg elhagyja magát vágatni a főváros, s a többi magyar hadseregtől, és hogy kész alkudozásokba bocsátkozni, (junius végén.) *) Miután az áruló tábornok hosszú ideig pazarolta idejét és erejét, Klapkát Komáromban hagyta és seregével tovább ment, majd har-

*) Wittgenstein herceg tudósítása: „Egy magyar nö emlékirataiban."

colva, majd ismét alkudozva az oroszokkal. Ő csapataival elhiteté, hogy szándoka a többi csapatokkal egyesülni, de azért folyton nagy kerüléseket tőn és seregét demoralizálta.

„Midőn az orosz interventiónak hire jött, Görgei nagyravágyása új irányt vön. Meg levén arról győződve, hogy Magyarország nem fog ellentállhatni Ausztria és Oroszország egyesült erejének, állása hasonló lőn, mint volt december havában, midőn Windischgrätz Magyarországba tört túlnyomó erővel. Azért elhatározta ama politikát folytatni, melyben előbb sikere volt, t. i. saját állását elszigetelni s ellentétbe tenni magát a kormánynyal és saját terve szerint folytatni a harcot vagy az alkudozásokat, a mint a körülmények és a többi magyar hadsereg állása fogja kivánni.

Alább ezeket irja Pulszky : „A temesvári veszteségről szóló hir villámcsapásként hatott a kormányzóra. Most Görgei felszólította Kossuthot, hogy mondjon le, miután egyedül egy hadvezér volna képes megmenteni a hazát ily válságos helyzetben. Kossuth ráállott és Görgei diktátorrá lőn, — de csak 24 órára, mert rögtön és józan észszel föl nem érhetőleg, a hiúság és nagyravágyás által eltántoritva, feltétlenül megadta magát az orosznak, még csak nem is biztosítván barátjainak életét, kik mindvégig pártolák.

„Görgei a különféle várak parancsnokaihoz intézett felhivása által maga bevallja, hogy a megadás terve egyedül az övé volt ; Kossuth iránti gyülöletből és visszatorlási vágyból, mert a kormányzó nem bizott benne s nem akarta őt a haza birájává tenni. Ezen vallomása által ő magamagát elitéli. Most Klagenfurtban él osztrák segélypénzből, míg barátai és győzelmeinek bajtársai életüket az akasztófán végezték.

„Midőn e kérdés tétetik : Vajjon Görgei áruló volt-e? Mi azt válaszoljuk, hogy ő ugyan hazáját és barátait nem árulta el pénzért, de átszolgáltatta megfontolatlanul egy vérszomjas ellenség boszújának, csakhogy Kossuth iránti gyülölségének eleget tegyen.*)

---

*) 269 és 295. lap.

Rüstow Görgeiről.

Rüstow, a német hadtani irók egyik legkitünőbbike, azzal, hogy megirta az 1848—1849-diki magyar hadjárat történetét, hazánknak is nagy szolgálatot tett.

Rüstow Görgeiről többi közt már a hadjárat elején így ir:

„Görgei, ki 1849-ki év jan. 14-kén Selmecre tette át főhadiszállását, Kossuthtól levelet kapott, melyben figyelmezteti, hagyja el a veszélyes útat, melyre váci proclamatiója által lépett s egyszersmind parancsolatot kapott a hadügyminiszteriumtól, mely által Görgei utasitatott, hogy a bányavárosokból forduljon Schlicknek háta mögé, kivel szemben most a felső Tiszánál Klapka ezredes állt s hogy az utóbbival közösen semmisítse meg az ellenséget.

„Görgei nem tartotta tanácsosnak ez utóbbi parancsot követni. Habár oka is volt nehány napig még a bányavárosokban időzni, hol legalább felszerelési tárgyakat talált, — — — még sem lehet semmi okot felfedezni, hogy miért nem akart a parancsnak egyátalán engedelmeskedni? Sőt nagyon is nehéz lenne megmondani, hogy mit akart hát, ha nem akart Schlick ellen menni? Fájdalom, — erre semmi mentséget nem találhatni. Görgei okait, a miért nem akart engedelmeskedni, csak személyes ingerültségében kereshetni. Kossuth levele Görgei gyöngéjére tapintott; igen jól felismerte ez Kossúth előterjesztésének helyességét, hanem már annyira belevitte magát a proklamatiójában kifejezett eszmékbe, hogy az igazságot nem akarta látni. *)

Görgei nagy gonddal igyekszik indokolni, hogy körülményei közt semmi jobbat nem tehetett a föltétlen fegyverletételnél, s hogy azzal nem kárt, hanem hasznot hajtott hazájának.

---

*) I. köt. 171. lap.

Halljuk tehát erről a szintoly illetékes, mint részrehajlatlan Rüstowot:

„Előadtuk — ugymond — az okot, mely Görgeit a fegyverletételre lényegileg inditotta, ez azon meggyőződés volt, hogy a további harc haszontalan, s azon kivánat, hogy a békét az országnak visszaadja. . . . Hogy azonban még más okok sem hiányoztak, melyek a főokokkal homályosan vegyültek össze, kétségtelen; hogy ama szándok, miszerint Kossuthot és hadseregét kijátszsza, s az elkeseredés a felett, hogy fővezérré nem neveztetett ki, nagyon jelentékeny mozzanat volt Görgei végső cselekvéseiben, világosan kitünik Görgeinek egy leveléből Klapkához.

„Vajjon elkerülhetlen szükség volt-e a fegyverletétel? azon kételkedni kell. Az idő néha csodálatos szerencsefordulatokat hoz elő, s épen azon pillanatban, midőn Görgei fegyverét letette, Klapka Komáromban előnynyel lépett föl, melynek nagyon jelentékeny hatása lehetett volna, ha a világosi esemény által nem ellensulyoztatik.

„Miután Görgei az orosz interventio kezdetétől fogva azon katonai gondolat után indult, hogy csapást mérjen csapás után az osztrákokra: kérdeni kell, vajjon nem volt volna-e lehetséges e gondolatot most is fenntartani? és azon következtetésra jut az ember, hogy ez bizonyára lehetséges volt, meggondolván, hogy mily gyönge volt Haynau mozgó hadserege, mily csekély az oroszok tevékenysége, s mindegyre vonakodása Haynaunak segélyt nyujtani. Vajjon Görgei a maga jelleménél fogva nem ragaszkodhatott volna-e azon eszméhez, hogy egy kétségbeesett harcban, mely legalább az osztrákoknak annyi kárt okozzon, a mennyit csak lehet, magát és seregét feláldozza? Ha a harc ezen kimenetelre vezet, akkor bizonyára számos vitéz férfiak sorsa, kik hősökként valának elesendők, nem volt volna roszabb annál, mely rájuk a fegyverletétel után várt. De talán épen a kétségbeesett elszánás hozott volna fordulatot!“

Schlesinger Miksa Görgeiről.

Schlesinger Miksa, jeles német iró, Berlinben 1850-ben kiadott „Aus Ungarn“ című munkájában így ir Görgeiről:

„Kossuth sohasem vágyódott más dicsőség után, mint szabaddá tenni Magyarországot; Görgei meg akarta szabadítani Magyarországot, azért, hogy az által hirnevet, dicsőséget szerezzen magának.

„Vannak bizonyos dolgok, miket bizonyos szellemek fel nem foghatnak. Kossuth szive sokkal forróbban dobogott, semhogy Görgei hidegségét egész teljében képes lett volna felfogni. Hogy magyar ember, midőn hazája a legnagyobb veszélyben van, még másra is gondolhasson, mint annak megmentésére, Kossuth azt nem birta elképzelni.

„Világost az árulás helyének szokták nevezni, mert Világos volt azon hely, hol az árulás elkövettetett. De Világost inkább lehetne ama helynek nevezni, hol Görgei elitéltetett, mint ama helynek, hol vétkezett. Görgei magaviselete által régen megtette — még Világos előtt — az első lökést, mely később hazája szétrombolását idézte elő. Egyik lökés aztán a másikat szülte, egyik átkos cselekedetből a másik következett, míg az átkos cselekedetek egész sora a világosi katastrophát elő nem teremté.

„Görgei eljárását sokan azzal akarták menteni, hogy ő az april 14-iki függetlenségi nyilatkozat után erkölcsi kötelezettséget érzett magában ezek indítói ellen ellenségképen föllépni.*) Ezen nézetet

---

*) Görgei ezen mentséget maga visszautasítja a függetlenségi nyilatkozatra tett esküjével s azzal, midőn így szól: „Ugyanis, bármily kevéssé birtam és birom még ma is szilárd alapját fedezni föl — nemzetünket kielégíthető végmegállapodhatását — az 1849-ben inaugurált magyar politikának: magyar emberül mégis csak elfogadhatóbbnak kelle ezt itélnem, a Verwirkolás tanában nemzetünkot — mint áliamalkotót — fenyegető végenyészetnél.“ („Gazdátlan lev.“ 10. lap.) S april 14-dikét nem március 4-ike idézte elő? mely nemzetünket — mint államalkotót — bizonyos végenyészettel fenyegette.

megcáfolják az eltagadhatlan tények. Görgei sohasem emelt szót a függetlenségi nyilatkozat ellen, azután lépett a miniszteriumba, ellenjegyezte a kormányzó kibocsátványait, minden alkalommal kimutatá gyülöletét a dynastia iránt s e tekintetben következetes maradt, mert egyedül Oroszországnak juttatá a győzelem dicsőségét. Ha bennsőleg, vagy meghitt barátjai előtt roszalá is e lépést, de mint nyilt, becsületes ember, sohasem lépett az ellen fel, sem szóval, sem tettel.

„De bármily véleménynyel viseltetett légyen Görgei a miniszterium politikája iránt, habár Kossuth, a miniszterek, vagy a tábornokok hibáztak volna is, úgy még mindig maradt előtte két kötelesség, melyet teljesitenie feltétlenül kellett volna: mint tábornok engedelmeskedni tartozott, és mint magyar megvédeni hazáját a végbukástól Ez elvitázhatlan kötelessége lett volna, ha nem akart a szintérről lelépni.

„Magyarország lábai előtt hevert; Kossuthot megnyerte ismeretei által, a hadsereget vitézsége, a tábornokokat szellemi fensőbbsége, a tiszteket tekintete s a népet győzelmei által. A mellett azon előnye volt, hogy ő ment maradt minden szenvedélyes érzelmektől, vasszivének csak egyetlen mágnese volt: önnönmaga. Elzárkózott volt, belsejébe senki sem pillanthatott be s ezen elzárkozottságában feküdt erejének legnagyobb része. Oly erő rejlett lelkében, hogy mások meggyőződéseit is zavarba hozta s határozott itéletet nem volt képes hozni felette senkisem. Sokan sejtették benne az árulót árulása előtt; Kossuth felügyeltetett rá, Perczel nyilvánosan vádolta, Nagy Sándor idegen lett hozzá, Klapka, régi barátja, nem tudta többé mit tartson felőle, Guyon többször nyilvánítá gyanúját, a lengyelek vádolták; de mindezek közül senkinek sem volt bátorsága határozott itélettel előállni s kilépni a nyilt térre.

„Kossuth oly magasztos véleménynyel volt az emberiség s minden egyes magyar hazafisága felől, hogy szeretett mindenkit oly tisztának tartani, mint maga volt. Görgeiben azonban semmi nemes érzés, merő hideg számítás. A jellemeket, mik körülötte voltak, számba sem vette, azért csak önmagának szolgált; semmibe sem vette a népet, mely őt imádta, azért volt képes annak szeréncséjével és szabadságával oly vakmerő játékot űzni, s azt — elveszteni.

„Mért nem mentette meg társait a hóhér bárdja alól? Ha már hazája szabadságát nem birta megvédeni, de addig nem lett volna szabad neki letenni a kardot, míg bajnoktársainak életét és szabadságát nem biztosítja. És ha nem volt oly helyzetben, hogy biztosíthassa, keresztül kellett volna törnie magát seregével, habár mindnyá-

jan elhullottak volna is. Oroszország politikai nagylelküségére ő neki nem lehetett számitani.

„Görgeit fényes tulajdonokkal ajándékozta meg a természet, de mivel e tulajdonokkal visszaélt, megboszulta magát rajta a sors az által, hogy tönkre hagyta őt menni azon hálóban, melyet önmaga szőtt magának gyülölségből és hitvány hiúságból. Most még azon egyetlen vigasztól is meg van fosztva, hogy az örök végzet ellen panaszt emelhessen.*)

*) „Aus Ungarn.“ Irta Schlesinger M. Berlin, 1851. 459—466. lap.

Báró Stein tábornok (Ferhád basa) Görgeiről.

A „Constitutionelles Blatt aus Böhmen“ cimü prágai ujság 1849. sept. 25-dikei számában egy, magát csak △ jegygyel jelölő, Görgeihez nagyon közel viszonyban lehetett iró vázlatokat közöl a magyar forradalmi had férfiairól, melyekben a világosi hőst istenné emeli, s azon vezéreinkről, kik az ő önző céljai eszközévé nem aljasiták magukat, a legfitymálóbban szól.

E vázlatok a menekülése után török hadi szolgálatba állott b. Stein tábornokot is felszólalásra ösztönzék. Megjelenhetett-e cikke a föntebb nevezett német-cseh lapban? nem juthattunk nyomába; ez azonban a dologra nézve teljesen közönyös. Mi b. Steinnak Görgeit jellemző válaszát a Prágába küldött eredetinek Sumlában, 1849. decemberében készült másolata után közöljük.

„Görgeit — kinek régibb története bár szintén nem egészen tiszta, azonban ránk nézve teljesen közönyös — a méltatlanul kivégzett miniszterelnök, gr. Batthyányi Lajos mint nyugalmazott cs. kir. főhadnagyot, a csak akkor alakult tiz első honvédzászlóalj egyikébe századossá nevezte ki, s ezen rangjában István nádor megerősítette. Marziani ezredes, magyarországi fegyver-felügyelő Görgeit adlátusaként behozta a magyar miniszteriumba, s később mint ügyes vegyészt magával vitte Ausztriába, hogy ott a gyutacs-készítést megtanulja — mondja Stein válasza.

„A horvátok betörésekor Görgei megint megjelent Magyarországon mint őrnagy, s későn vett részt Roth és Philipovics cs. k. tábornok 8000 emberből álló hadosztályának Perczel Mór által történt elfogásában, holott △ ur Perczelt csufondárosan rosz vezérnek mondja, ki ezen első felléptekor csak összeszedett nemzetőrség fölött parancsnokoskodott.

„E még egészen szervezetlen magyar hadseregnek első ellentállása már végbement Bicskénél a legyőzhetlen Jellasics bán ellen,

ki nem annyira tisztességesnek mintsem inkább tanácsosnak tartá a a kötött fegyverszünet alatt Győr felé halhatlan hirü „Flankenbewegung"ját végbevinni, s a fölkelt magyar sèreg elől gyorsan s minden ellenállás nélkül Ausztriába hátrálni. Görgei azon hadtesthez csatlakozott, mely Móga altábornagy alatt Jellasicsot egész a határig követte s a honvédelmi bizottmány elnökétől (Kossuthtól), ki teljhatalommal ellátva, a főhadiszálláson tartózkodott, a távollévő hadügyminiszter tudtán kivül ezredessé neveztetett ki.

„Az igaz, hogy Görgei magánkörökben ellene nyilatkozott az osztrák területre való betörésnek; mind a mellett, midőn a hadi tanácsban Móga altábornagy és táborkari főnöke: Kollmann a betörésnek ellene voltak, Görgei táborkari főnökével, Pusztelnikkel egy osztrák területen vívandó ütközet tervét dolgozá ki, mely — minthogy az osztrák haderő megverésére nem lehetett számolnia — biztos visszavonulást nyujthasson. Minthogy továbbá a seregnél jelen volt a honvédelmi bizottmány elnöke, mint a végrehajtó hatalom képviselője, aztán Perczel Mór királyi biztos s egyike azon tanácsosoknak is, kiket az országgyülés akkor rendelt István főherceg mellé teljhatalommal, midőn ez a Jellasics elleni főparancsnokságot átvette: azért igen valószínütlen a „Vázlatok" irójának azon állitása, hogy Kossuth Görgeit Móga ellenében teljhatalommal ruházta föl. Midőn Móga a vezényletről lemondott, csak akkor nyerte meg ezt Görgei, ki Pozsonyban időzvén, csapatainak kiképeztetésével foglalkozott s Kollmannt, kinek jelesb katonai tehetségei utjában állottak, a győri sáncolatok készítésére küldötte ki, melyek nélkül Görgei nem tarthatta volna ott magát, s melyekre nézve Görgeitől kellett az utasitásokat kapnia. Ha tehát e sáncok túl-terjedelmes voltuk miatt használhatlanok valának, ez Görgei hibája.

„Perczel tábornok, ki csak jelentéktelen s rögtönzött erővel állott ellene a fegyelmezett és jó tüzérséggel ellátott, Horvátországból és Stiriából előnyomuló ellenségnek, Görgei felé kezdett huzódni, midőn el lőn határozva a fővárosok felé való visszavonulás; midőn azonban a kormány ezen két tábornoknak összhangzó támadást parancsolt, ennek csak Perczel engedelmeskedék határozottan és haladék nélkül, s Görgei lanyha magatartása és folytatott visszavonulása volt főoka azon vereségnek, melyet Perczel, Moornál szenvedett.

„Midőn a magyar hadcsapatok gyors visszavonulásban érkeztek a fővárosokba, a minden jelen volt tábornokból alakult haditanács elhatározta a további teendőket, s Görgei az Eszékről csak épen

ekkor érkezett Zaniniek 8. századát Budán felejtette! Egyébiránt az ekkor Buda-Pesten levő hadcsapatok legjava huszárságból állott s ezeket s a szükségtelenül nagyszámú ágyúkat Görgei magával vitte a hegyek közé, mert felvidéki visszahuzódása közben 16—18 ágyút vesztvén, még 68 darabot hozott magával Kassára! Hiába követeltek tőle lovasságot Perczel tábornok támogatására, kinek a nyilt Alföldön, — hol az erősen befagyott folyók semmi akadályt sem görditének az ellenség elé, — kellett a roppant síkságon fekvő új kormány-székhelyet, Debrecent fedeznie.

„Görgei váci proklamátiójában először lép föl mint divinator, azok részén látván előre s jósolván meg a respublikánizmust, kik szerencséseknek érzik vala magukat, ha az 1848-dikai alkotmány alapján alkudozásokba bocsátkozhatnak, miként akart tenni az 1848. dec. 31-dikén kiküldött, de Windischgrätz herceg által Bicskén letartóztatott küldöttség. Görgei az ideiglenes kormányt republikánizmus felé hajlással vádolá, s — magát talán e kormánynyal azonositva — vádolá az általa gr. Zichy Ödönön elkövetett rögtönitélő gyilkosság miatt is!

„Görgeinek a bányavárosok felé visszavonulását eléggé méltányolták. Azonban szabadjon megemlitenünk, hogy a visszavonulást a Pesten tartott hadi tanács jelölte ki, s hogy annak könnyen szomorú eredménye történhetett volna, hahogy két osztrák dandár nem hivatik vissza üldözesétől, hogy Pestet födözzék, hol Winditchgrätz nem érzé magát eléggé biztosnak, mióta a Görgei védője által „csúfondárosan rosz"-nak nevezett Perczel Ottinger osztrák tábornokot Szolnokkól kiűzte és Cegléd felé előre nyomult. Igaz, hogy Görgei a bányavárosokban sok állam-jószágot mentett meg, de nem vitte végbe azon demonstratiókat, melyekkel a hazának megmérhetlen szolgálatot tehet vala, s melyek miatt rendezteték tulajdonképen ezen excentrikus visszavonulás.

„Görgei Kassán megpihenni s aztán alkalom szerint Ungvárra visszavonulni szándékozott, — miként a hadügyminiszterhez intézett jelentése mondja. Mi a való ezen tervben? kutassa ki Görgei védője; annyi azonban bizonyos, hogy Görgeinek parancsnoksága alatt 16,000, már meglehetősen begyakorlott honvéd vala, s hogy Debrecent, a magyar kormány székhelyét az ellenség fenyegette! . . . .

„Nem szabad feledni azt sem, hogy Schlick elfogatása egészen Görgitől függött, mert midőn ezen osztrák tábornok Tokaj és Tarcalnál visszanyomatott, Görgeinek — Dembinszky felszólitását követve — egyik hadosztályával csak a tornaaljai szo-

rost kellett volna előtte elállania. E helyett azonban Görgei lassan Miskolc felé vonult.

„Görgei Tiszafüreden azzal koronázta meg eddigi tetteit, hogy Dembinszky fővezért bezáratta, kinek lengyel süvege alatt több hadi tudomány, tisztább belátás, s elhatározottabb kivitel is volt, mint tiz Görgeiben.

„Mily fogalma lehet Görgéi védőjének a becsületről, midőn védencét borostyánkoszorúval ajándékozza meg azon aljas eljárásáért, melyet a Dembinszky helyébe kinevezett fővezér, Vetter tábornok irányában követett!“ (Kit tudnillik Görgei cinkosaival addig boszantatott, mig Vetter e miatt epelázba nem esett.)

„Térjünk át Görgei jellemzésére. A „Vázlatok“ irója nagy strategistának és taktikusnak mondja őt. Ezt Görgei valóban bebizonyitotta haditanácsban elhatározott bányavárosi visszavonulásakor, szükségtelen lovasságot s ágyukat cipelvén magával; bebizonyította Hatvannál, hol nem volt jelen; Tápió-Bicskénél, hol Klapka kelepcébe jutott, melyből csak az ágyúzásra elérohanó Damjanich vágta ki; bebizonyitotta Isaszegnél és Vácnál, mely ütközetek Vetter terve szerint mentek végbe; N.-Sarlónál, hol a győzelmet csakugyan csúfondárosan használta fel; Szőnynél, hol a lovaságot a Duna balpartján felejtette, hol azért a gyalogság bevette az ellenséges sáncokat, hanem a megvert ellent nem üldözhette, mely Ácsnál ismét rendbe szedte magát. — Valóban szomorúan korlátolt képességü mester! Védője azt mondja, hogy az Erivani gróf*) igy nyilatkozott róla: „il me rrompe toujour, cet homme;“ vajha ne kellene a grófon kivül senkinek sem a miatt panaszkodnia, hogy Görgei megcsalta! Megcsalta nemcsak az erivani grófot, hanem meg fegyverviselő társait, s meg hazáját, s már kora is Magyarország Marottojának nevezi, míg az utókor majd még más jelzővel is jutalmazza.“

*) A varsói herceg: Paskievitsch.

„A magyar forradalom férfiai“ cimü könyvből.

„A magyar forradalom férfiai“ cimü, 1850-ben megjelent munka szerzöje, ki most miniszteriumunkban tanácsos, következőleg mert írni Görgei Arthurról akkor, midőn sajtóviszonyaink fölött is Haynau rémuralma lebegett. Sorait fontosaknak nem tartjuk, s ha idézzük, csak azért tesszük, mert ezen iró sem kormányzó-párti.

„A franciáknál Dumouriez, a lengyeleknél Krakeviczky, a rómaiaknál Coriolán, a helleneknél Ephialtes, Erdély történeteiben Békés Gáspár, mozsárban törve, chemice vegyítve, kiadnák a magyaroknál — Görgei Arthurt. *)

„Hiusága igen sok, s épen azért könnyen sérthető volt. Sértett hiusága ösztönzé őt önfeladási müveletekre, mint Szapolyayt hajdan szövetkezni a törökkel.

„Bámulandó, mily ügyesen kezdett janárban (1849.) tervéhez, s midőn a kocka fordult, s azt kivinni körülményei nem engedék, mily ügyesen palástolta el, s folytatá az ácsí csata után.

Angol itélők Görgeit professionel soldiernek nevezik. (Dailly News.) S helyesen, mert ő semmi egyéb, mint katona ex professo, ki fegyverrel akarja kivivni szerencséjét, hirét, nevét.

„Görgei táborában — mondja tovább a fentnevezett könyv — rendszeres orosz propaganda volt. Hitökké tette, hogy az egyesült hatalmat legyőzniök lehetetlen leend, s a mint az erőszakolt menetek és éheztetés által demoralizálódott sereg gyöngült, erősbült lelkeikben ez eszme.

„Már Győrnél megkezdte müvét, hol 60,000 osztrák ellenében 10,000 embert állit ki, megvereti, maga eszközöl katonai emeute-et, melyben magát fővezérré kiáltatja ki, s midőn a kormány e tetteért feleletre akarja vonni, azt irja, hogy beteg, s midőn utóbb a Tiszavo-

*) A 101. lapon.

nalnak lövés nélküli feladásaért akarják haditörvényszék elé állitani, azt irja, hogy be van keritve.

„Tudatja, hogy nincs lőpora, s midőn küld neki a kormány, nem megy érette, hanem kerüli a helyet, hová az érkezett.

„Három óra távolságból nézi Nagy Sándor dandárjának semmivé tételét. S hogy ezek alatt az oroszokkal folyt a parlamentirozás a sereget rendszeresen demoralizálta, a tisztekkel pedig elhiteté, hogy saját bőrük, megmentésük érdekében fel kell magukat az oroszoknak, adni : — tudva van.*)

„Sajátságos, mily módon kér levelében (Rüdigerhez) tisztjei számára kegyelmet s ajánlja magát, ha kell, áldozatul. Bár ki is elhinné, hogy ő ezt komolyan értelmezé. Pedig minden egészen máskép ütött ki, mint ő az orosz tábornokot kérelmezé. Ő Klagenfurtban él s táborkara egytől egyik bitófán veszett el.**)

„Nagy Sándor volt az egyetlen, ki Görgeinek gazságait nem egyszer szemére vetette.***)

Szerző a bitófán halt hős tábornokokról szólván, igy kiált fel : ‚Mint pártütőket, hütlenül eladta Görgei.“

*) A 132. lapon.
**) A 134. lapon.
***) A 213. lapon.

Szemere Bertalan Görgeiről.

Szemere Bertalan már az 1849-diki tavaszi hadjárat alkalmával sokat időzék Görgei táborában, mint a kormány biztosa, később pedig minisztertársával, gr. Batthyányi Kázmérral ügyünk hanyatlásakor megbízást kapott — de már későn! — az oroszszal alkudozni, hogy Görgei sejditett árulása megelőztessék. Ennélfogva Szemere gyakori érintkezésben vala Görgeivel, viszonyait jól ismerhette, titkos és nyilt működését figyelemmel kisérhette, melyek nyomán Görgeit már akkor tartotta árulónak, midőn ez még nagy népszerűségnek örvendett.

Az utóbbi korszakból, Szemere Görgeiről és seregéről következő képet nyújt:

„Midőn Görgei táborába megérkezénk, udvariasnak, de hidegnek találtuk őt; került bennünket, mikor csak lehetett; dacos- és elzárkózott, gyanakodó és közlékenytelen volt. Seregében és táborvezérkarában különböző, sőt egészen ellenkező szellem uralkodott; amaz még mindig kész volt harcolni s meghalni, de Görgei környezete immár gúnyt űzött a szent ügyből, melynek egykor bajnokai voltak. Tapasztaltuk, hogy a lelkesedés egyátalán nem ápoltatott a seregben. A fegyelem egészen eltűnt, a betegek, a szökevények, a gyávák naponként százszámra osontak el. Görgei ugyan folyvást haladt előre, de egyátalában nem sietett s az oroszok sem, a kik este majdnem mindig ugyanazon helyet szállták meg, melyet Görgei reggel hagyott el, (Görgeinek Világos felé vonultakor.) Ő előre menni látszék, nem hogy déli hadseregünkkel összeköttetésbe lépjen, hanem csakhogy az oroszoktól utol ne éressék. Nyoma sem volt látható a komoly gondoskodásnak akár a hadak ellátásában, akár azoknak óvatos vezetéssben s elhelyezésében... Az orosz foglyokat, még a közkatonákat is, saját asztalánál vendéglé meg; az orosz tábornokokkal emlékajándékokat váltott, és midőn mi Paskievicscsel alkuba lépni akaránk, ő azt gán-

csolta... A nemzet végvonaglásaiban feküdt, minden igaz hazafi borus lélekkel gyászolt, Görgei pedig és környezete gyermekes játékokkal mulatta magát. Ha egy honvéd panaszkodva jött hozzájok egy felválthatlan nagyobb bankjegygyel, Görgei s táborkara kigúnyolták az úgynevezett Kossuth-pénzt s röhögve mondák a honvédeknek, hogy úgy sem sokáig marad már értékben, s elbocsáták őt, hogy a kétségbeesés mérgét magával társaihoz vigye.... És míg így látszék dolgozni seregének vesztén, más részről az embereket a legcsekélyebb okokból is akasztatá. Szóval, ekkor is tapasztalám rajta, hogy a kormány közelében engedelmes, távolban önfejü, de mind engedelmességében, mint engedetlenségében következetlen, állhatatlan volt."

3 2000 009 746 696

